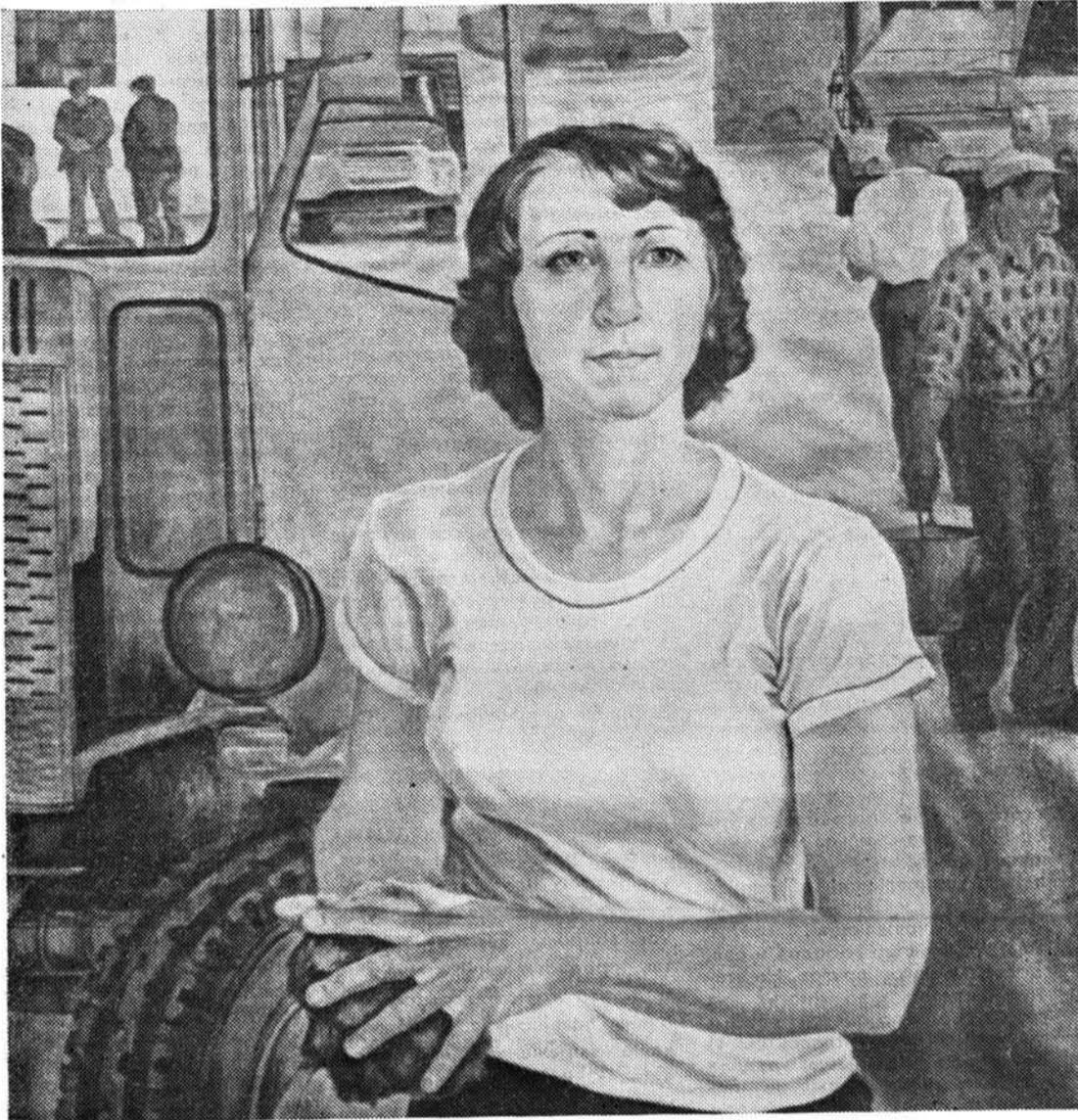

Голас Радзімы

№ 7 (1941)
13 лютага 1986 г.

ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВЯЗЯХ З СУАЧЫННІКАМІ ЗА РУБЯЖОМ
(БЕЛАРУСКАЕ ТАВАРЫСТВА «РАДЗІМА»)

Выдаецца з 1955 г.
Цана 4 кап.

У Палацы мастацтва ў Мінску адкрылася вялікая рэспубліканская выстаўка вывучэнчага мастацтва «Мы будзем камунізма». Яна атрымала шырокі грамадскі рэзананс і стала значнай падзеяй культурнага жыцця рэспублікі. У экспазіцыі выстаўкі жывапісныя і графічныя работы, шырока прадстаўлены плакаты, скульптура, а таксама творы дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва. Большасць твораў падрыхтаваны аўтарамі спецыяльна для гэтай выстаўкі, як напрыклад, палатно магілёўскай мастачкі Г. Туроўскай, якая напісала лепшага механізатара саўгаса «Камунар» Т. Захожыю. Але прадстаўлены тут і лепшыя работы, створаныя на працягу апошняга гадоўдзя. [На 7-й старонцы змешчаны рэпартаж нашага карэспандэнта з выстаўкі «Галоўная дзёначная асоба — чалавек працы»].

НА ЗДЫМКАХ: Г. ТУРОЎСКАЯ (Marinay), партрэт Т. Захожыя, механізатара саўгаса «Камунар», лаўрэата прэміі Ленінскага камсамола Беларусі; М. КЛЯЦКОУ (Гомель). Дэкаратыўная скульптура; В. СУМАРАУ (Мінск), «Сяля на трактарным паселіку»; у выставачнай зале Палаца мастацтва.

Фота Я. КАЗЮЛІ.

Ответы М. С. Горбачева

на вопросы газеты «Юманите»

Центральный орган Французской коммунистической партии газета «Юманите» обратилась к Генеральному секретарю ЦК КПСС М. С. Горбачеву с просьбой ответить на ряд вопросов.

4 февраля с. г. М. С. Горбачев принял члена Политбюро ЦК КП, политического директора «Юманите» Р. Леруа, члена ЦК КП, постоянного корреспондента «Юманите» в Москве Ж. Стрейфа и заведующего международной редакцией газеты Ж. Фора.

Ниже публикуются ответы М. С. Горбачева на вопросы газеты «Юманите».

* * *

Вопрос: Михаил Сергеевич, благодарю Вас за согласие ответить на вопросы газеты «Юманите». Вы — Генеральный секретарь Центрального Комитета Коммунистической партии Советского Союза. Это придает особый авторитет Вашим ответам на те вопросы о жизни Советского Союза, которыми задаются французы, находясь под постоянным воздействием враждебных нападок на вашу страну. Итак, первый вопрос. Сейчас много говорят о том, что СССР вступает ныне в столь же ответственный этап своего развития, как тот, начало которому положила Октябрьская революция. Означает ли это, что речь идет о новой революции?

Ответ: Нет, конечно. Так вопрос ставить, думается, было бы неверно. Правильнее было бы, на мой взгляд, сказать, что сегодня, в 80-е годы, мы выдвигаем задачу придать мощное ускорение делу, начатому большевистской партией почти 70 лет назад.

Октябрьская революция — событие переломное в тысячелетней истории нашего государства, а по своему значению и последствиям для развития всего человечества оно не имеет себе равных в прошлом. Но революцию мало совершить — ее надо еще отстоять, воплотить в жизнь представления человека труда о равенстве и справедливости, его социальные и нравственные идеалы. Иными словами, построить новое общество, способное обеспечить достойную человеческую жизнь.

Все это потребовало от нашего народа, от партии огромной работы, настоящего подвига, а иногда и жертв. Гражданская война и война против гитлеровской Германии, глубочайшие преобразования в деревне, создание мощной индустрии, ликвидация неграмотности большинства населения, коренная социальная и культурная перестройка общества, формирование принципиально новых межнациональных отношений — вот лишь некоторые страницы нашей, в общем-то совсем еще короткой, истории.

Мы гордимся ею, и эта гордость лежит в основе советского патриотизма. Если бы мы не устояли, потерпели поражение хоть в одном из перечисленных дел, все, ради чего свершалась Октябрьская революция, было бы поставлено под вопрос. А каждое из этих дел само по себе можно по праву назвать свершением поистине революционным.

То же самое относится к задачам, которые решаются сегодня. Они сложны и вместе с тем очень важны. Если мы не справимся с их решением,

то обесценим все, чего ценой огромных усилий добились в прошлом, и осложним свое будущее. И, возможно, самое трудное, но самое необходимое для каждого советского коммуниста, для всей партии состоит в том, чтобы до конца, в полной мере понять, почувствовать вызов, который бросает эпоха, и достойно на него ответить.

Вызов этот двоякий.

С одной стороны, советское общество вступило в новый этап своей истории. Суть его в том, что потребности развития производительных сил, потребности народа, потребности людей ставят в повестку дня вопрос об очень серьезной перестройке и совершенствовании многих сторон производственных отношений, методов хозяйствования, приемов, форм, стили партийного и государственного руководства, т. е. политики. Речь идет и о вовлечении в решение общественных дел все более широких слоев народа, о мобилизации его творческих способностей и опыта на решение усложняющихся задач, т. е. о дальнейшем развитии, обогащении нашей социалистической демократии.

Мы уже довольно давно ощущаем необходимость во всем этом. Суть того, что делается в стране и, прежде всего, в партии сейчас, — решительно ускорить социально-экономическое и духовное развитие советского общества, используя для этого все имеющиеся возможности. Это — конечно же, революционная задача.

С другой стороны, вызов нашей эпохи вытекает из того, что человеческая цивилизация создала, к сожалению, весьма эффективные средства самоуничтожения. Чтобы произошло самое плохое, даже не надо совершать беспрецедентной глупости или преступления. Достаточно действовать так, как действовали тысячелетиями — в решении международных дел полагаться на оружие и военную силу, а при случае ее и применять. Вот эти тысячелетние традиции сейчас надо безжалостно ломать, от них надо напрочь отказываться. Иначе проблема выживания человечества может оказаться неразрешимой. В ядерный век нельзя жить — во всяком случае долго жить — с психологией, привычками и правилами поведения века каменного. Разве такой крутой перелом в международных делах, во внешнеполитическом мышлении и практике не является глубоко революционной задачей? По-моему, так оно и есть. И мы, как страна, первой совершившая социалистическую революцию, видим свою величайшую ответственность, свой долг в том, чтобы решению этой задачи всемерно помочь.

В общем свою программу практических действий, которую обсудит и примет XXVII съезд КПСС, мы рассматриваем со всех точек зрения как программу поистине революционного характера и масштаба.

Вопрос: Каковы важнейшие перспективы развития советской экономики на предстоящие десять—пятнадцать лет? Как это скажется на благосостоянии народа?

Ответ: Перспективы будут зависеть от того, насколько хо-

рошо мы справимся с возникшими проблемами. От того, иначе говоря, насколько хорошо и умело будем работать. Скажу честно — проблемы эти непросты. Есть у нас трудности объективные (неблагоприятная демографическая ситуация, навязанная нам гонка вооружений — наиболее крупные из них). А есть и те, что возникли по нашей собственной вине. Поскольку решение их затянулось, они обострились.

Сейчас нам предстоит в кратчайший период сделать очень многое — радикально улучшить планирование, управление и материальное стимулирование, ускорить научно-технический прогресс. И на этой базе — повысить эффективность, качественную отдачу экономики, улучшить качество продукции. За ближайшие 15 лет мы намеряем удвоить производственный потенциал страны, существенно изменить сам облик нашего хозяйства, характер труда, перестроить образ жизни людей.

Вы спрашиваете: как это скажется на благосостоянии народа? Отвечу — ради блага народа мы все это, собственно говоря, и делаем. Я имею опять же в виду как количественную, так и качественную сторону, т. е. потребление и службу быта, жилье, медицинское обслуживание и образование, социальное обеспечение, доступ к благам культуры, охрану окружающей среды, благоустройство городов и сел, досуг и многое другое. Не стану скрывать, во многих из этих сфер дело обстоит совсем не так, как нам хотелось бы. И из-за того, что наша трудная история долгое время не позволяла уделять этим сферам жизни должного внимания. И по нашей вине — из-за косности, неумения, а то и из-за простой безответственности тех или иных должностных лиц, целых ведомств и организаций. Если вы читаете наши газеты, то знаете, какой острой критике подвергаются за это многие работники, в том числе весьма высокопоставленные. Сейчас мы решительно взялись за исправление положения. Это, конечно, потребует времени и усилий немалых. Но уверен, во всех этих делах мы добьемся серьезных сдвигов. Конечно, всем нам хотелось бы сделать это побыстрее.

Среди самых срочных дел — насыщение рынка товарами хорошего качества и в самом широком ассортименте. Товарами разными: новыми и традиционными, дорогими и дешевыми, для молодежи и для людей старшего возраста — словом, на все вкусы и потребности, в пределах, конечно, разумного. Эту проблему мы считаем исключительно важной.

Вопрос: Есть ли еще очереди?

Ответ: Да. Особенно за товарами высокого качества, спрос на которые не удовлетворяется.

Хочу при этом заметить, что для нас открыты не все пути решения этой проблемы. Если у вас, на Западе, спрос на какой-то вид товаров превышает предложение, то повышается цена. Мы этого не делаем или почти не делаем, во всяком случае с товарами массового спроса. В результате — дефицит. А он рождает очередь.

Все это я говорю для объяснения проблемы, а не в оправдание недостатков. Недостатки — на этом мы твердо

настаиваем — надо не оправдывать, а исправлять. Вот ради этого мы и начали сейчас серьезную перестройку хозяйства, всех экономических механизмов.

Вопрос: Имеют ли советские граждане право и возможности «воспротивиться» действиям «патронов» своих предприятий? И не только «воспротивиться», но и изменить их решения?

Ответ: Если под «патронами» вы имеете в виду директоров, администрацию, то частных владельцев, так же, как и отношений частной собственности, у нас нет. Уже в первые годы Советской власти был создан целый механизм, охраняющий права трудящихся: строгое трудовое законодательство, широкие права профсоюзов, партийный и советский контроль. В последние годы права трудящихся, трудовых коллективов были серьезно расширены. Практически все крупные решения готовятся и принимаются с участием работников и после должного обсуждения. Это относится, к примеру, к проектам планов экономического и социального развития предприятий.

Особо о профсоюзах. Они заключают коллективные договоры с администрацией, осуществляют контроль за тем, как соблюдается законодательство о труде. А если считают, что что-то делается не так, включая увольнение работников, вопросы заработной платы, предоставление жилья и т. д., то имеют возможность очень эффективно, используя ваше выражение, «воспротивиться». Вплоть до требования уволить того или иного администратора. Время от времени такое случается.

Но есть и другая сторона дела. Не только администрация и профсоюз, но и трудовой коллектив в целом должны предъявлять определенные требования также к работникам, их дисциплине, добросовестности, поведению на производстве. Это, как правило, и делается, притом при полной поддержке рабочих. Коллектив сам заинтересован в хорошей работе каждого своего члена. В этом тоже состоит интерес всех работников, от этого зависят их заработки, условия труда, социальные блага.

Вопрос: Не является ли безработица неизбежной ценой модернизации производства?

Ответ: В условиях плановой, нацеленной на всемерное удовлетворение общественных потребностей экономики такой связи нет. Даже если в результате каких-то коренных усовершенствований технологии отпадает нужда в целых специальностях, мы можем и должны заранее не только это предвидеть, но и принять меры к перекавалификации, а если надо — созданию новых производств. Именно так мы и поступаем на практике. Причем, поскольку реконструкция предприятий, как правило, сопровождается их расширением, то вопрос о новых рабочих местах решается на тех же предприятиях. Но пока это — вопрос для нас почти академический. По той, прежде всего, причине, что нас одолевает не избыток, а нехватка рабочей силы. Вместе с тем, скажу честно, есть и другая причина. Мы пока что медленно осуществляли модернизацию, в том числе и в сферах, где она назрела. Как бы то ни было, но партия учитывает социальный

аспект модернизации, считает чрезвычайно важным принимать это в расчет при разработке планов экономического развития страны.

Вопрос: Является ли Коммунистическая партия в СССР «приводным ремнем» по отношению к государству? Какой смысл вкладывается сегодня в вашей стране в выражение «делать политику»?

Ответ: В нашем обществе Коммунистическая партия является руководящей и направляющей силой. Такое положение партии закреплено в Конституции. При этом речь идет о партии не как о символе, а как о реальной, постоянно работающей политической организации, насчитывающей почти двадцать миллионов наиболее активных представителей рабочих, крестьян и интеллигенции. Организации демократической, выбирающей свои руководящие органы и своих руководителей и строго спрашивающей с них. Сейчас мы стремимся к тому, чтобы укрепить эти демократические начала жизни и работы партии, повысить активность всех партийных коллективов. Это, как нам представляется, один из действенных инструментов расширения демократии, вовлечения миллионов людей в решение производственных, общественных и политических дел. Думаю, что на предстоящем съезде вопросы о работе партии в современных условиях займут одно из центральных мест.

За партией — выработка стратегии и тактики строительства нового общества, осуществление кадровой политики, идеологическое воспитание народа. Партийные комитеты всех уровней, вплоть до ЦК, действуют как органы политического руководства. Партия кровно заинтересована в активной работе всех звеньев нашей политической системы. Она поддерживает и оказывает помощь Советам, профсоюзам, комсомолу, другим массовым организациям, добивается, чтобы каждая из них в полной мере осуществляла свои функции.

Вы спрашиваете, какой смысл вкладывается в выражение «делать политику»? Мы, должен сказать, такого выражения не употребляем. Мы говорим: выработать политику, формулировать политику, проводить политику. Это, по-моему, точнее передает суть дела, во всяком случае в нашем понимании.

Так вот, выработка политики, а за нее отвечает, как я уже сказал, прежде всего партия, начинается с изучения объективной обстановки, тех или иных потребностей общества, настроений масс (общественное мнение, кстати сказать, партия у нас внимательно изучает и его в полной мере учитывает). На основе этого, после должного обсуждения, формулируются политические решения. Процесс этот, разумеется, непростой, он протекает по-разному, в зависимости от характера решаемых проблем. Нередко принятию решения предшествует широкая, подчас всенародная дискуссия, а стало быть, сопоставление и борьба точек зрения по тем или иным вопросам. Так происходит с обсуждением проектов пятилетних планов. Так было с Конституцией, трудовым и жилищным законодательством, реформой образования, а если говорить о самом последнем времени, — законом о борьбе с пьянством и алкоголизмом.

[Продолжение на 4-й стр.]

ЯГО ПАКАЛЕННЕ ВЫТРЫМАЛА ВЫПРАБАВАННЕ ЖЫЦЦЁМ

ЗВАРОТНАЯ ЗАДАЧА АКАДЭМІКА ЯРУГІНА

Да пачатку нашага стагоддзя матэматыкі ўсяго свету ведалі і ўмелі рэшаць толькі так званыя прамыя задачы. Сённяшняму пакаленню матэматыкаў вядомы іншы тып задач: зваротныя задачы акадэміка Яругіна. Гэта работа прынесла доктару фізіка-матэматычных навук, заслужанаму дзеячу навукі Беларускай ССР, акадэміку АН БССР, Герою Сацыялістычнай Працы Мікалаю Яругіну сусветную вядомасць.

Матэматыка — навука складаная, і чалавеку, які ўшчыльную сутыкнуўся з ёю апошні раз у дзесятым класе сярэдняй школы, напэўна, будзе цяжка зразумець аднаго з буйнейшых матэматыкаў краіны. Аб гэтым думала я, калі ішла на сустрэчу з М. Яругіным. І сваё першае пытанне — што такое зваротныя задачы — я задавала, шчыра кажучы, не вельмі спадзеючыся да канца зразумець адказ...

— Зваротныя задачы? Гэта ж вельмі проста, я вам зараз растлумачу, — усмінуўся Мікалай Паўлавіч. — Бяром якую-небудзь з'яву. Яна, як і ўсякая іншая, адбываецца пад дзеяннем пэўных сіл. Ну хача б палёт касмічнага карабля. Тут прыцягненне Зямлі, Сонца, іншых планет, штуршок, атрыманы караблём у час старту. Мы складаем дыферэнцыяльнае ўраўненне, у якім адлюстраваны дзеянні гэтых сіл, і знаходзім рашэнне ўраўнення. І тады мы ўжо бачым увесць палёт касмічнага карабля тут, на паперы. Гэта прамая задача. Зваротная ж — гэта калі я хачу, каб карабель ляцеў па той траекторыі, якая патрэбна мне. Паўстае пытанне, якім павінна быць дыферэнцыяльнае ўраўненне, каб траекторыя была такой, якую я хачу мець. У першым выпадку траекторыя ад майго жадання не залежала, у другім — траекторыя будзе такой, якая патрэбна мне. Значыць, зваротная задача дазваляе бачыць, як стварыць тыя працэсы, якія нам патрэбны, каб усё адбывалася так, як хочам мы. Зразумела?

— Зразумела, — сказала я. — А ці бываюць зваротныя задачы ў жыцці, не ў матэматычным разуменні, а ў жыцці?

Мікалай Паўлавіч задумаўся.

Зваротная задача ў дастасаванні да жыцця... Задачу ставіць час, потым знаходзіцца чалавек, які фармулюе тое, чым гэты час жыве. Час, на які прыпала маладосць Яругіна, нарадзіў ідэю зваротнай задачы. Рэвалюцыя, грамадзянская вайна, рэзруха, голад... Не да матэматыкі было тады будучаму акадэміку. Але зваротную задачу ён рашаў ужо тады: дзеці хацелі хлеба, і ім трэба было яго даць, краіне патрэбны былі рабочыя рукі, і ім трэба было знайсці...

— Ці адчуваў я сябе тады матэматыкам? Не. Ніколі гэтага не было. Па сутнасці ж я скончыў чатыры класы. Потым яшчэ два. У грамадзянскую вайну не да вучобы было. А пасля шостага класа мяне паслалі ў калонію беспрытульных і далі заданне арганізаваць піянерскі атрад і камсамольскую ячэйку, прывучыць дзяцей да працы. Я спытаў у сакратара райкома, а як жа з вучобай? А ён мне адказвае:

— Ты колькі скончыў?

— Шэсць класаў, — кажу.

— Ну вось, а я толькі тры. Трэба, брат, справу рабіць, а давувацца потым будзем.

Так у наснаццаць год я ў гэтую калонію прышоў і быў галоўным выхавателем. Як выхаватэль я быў нічога, таму што быў спартсменам, круціў «сонейка», іграў на раялі.

Многа спрэчак было ў той час аб лёсе і будучыні гэтых хлапчукоў. Ці можна з абяздоленых падлеткаў зрабіць людзей — прамая задача. Яны павінны стаць людзьмі — гэта задача зваротная...

Ну а потым Мікалаю Яругіну дазволілі ехаць вучыцца. Ён паступіў у Новачаркаскі тэхнікум індустрыяльнага земляробства. Там атрымаў інтэрнат, кожны месяц восем рублёў стыпендыі, і адчуваў сябе багацейшым за Рафелера. Там ён правучыўся два гады, а аднойчы падыходзіць да яго выкладчык матэматыкі і гаворыць:

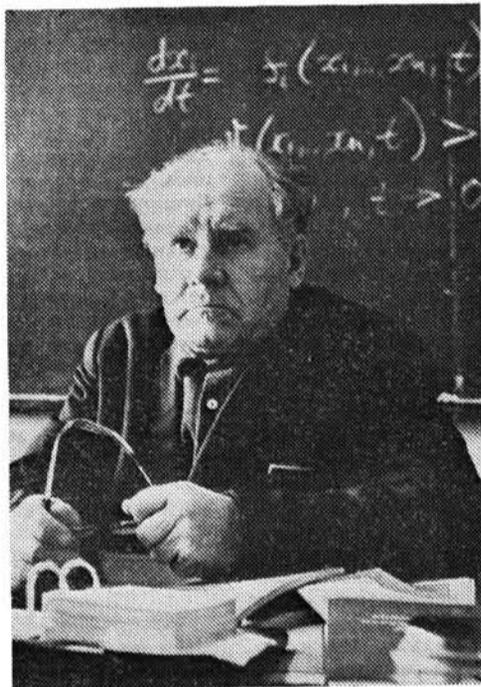
— Яругін, вам няма чаго рабіць у нашым тэхнікуме. Ваша месца ва ўніверсітэце. Вы прыроджаны матэматык.

Ён прыехаў у Ленінградскі ўніверсітэт. Вучыўся добра, але каб стаць вучоным, нават і ў думках не было. І ў аспірантуру не імянуўся, а хацеў пайсці выкладчыкам.

У 1933 годзе адбыўся вялікі сход матэматыкаў у Ленінградзе, прысвечаны Лопаніўскаму, які памёр незадоўга да гэтага. Гаварылі аб праблемах, якія ён вырашаў, і, ў прыватнасці, аб тым, што ён спрабаваў вырашыць інтэгральную праблему

Пуанкарэ. Гэта яму не ўдалося, і невядома, ці ўдасца каму-небудзь наогул. А Мікалаю Яругіну тады падумаў: я пастаўлю сабе ў план гэтую задачу. Многія тады з недаверам гаварылі: «Глядзіце, якую ён тэму выбраў! Гэта ж невырашальная задача!» А ён яе ўзяў і вырашыў, і стаў матэматыкам.

... «Узяў і вырашыў, і стаў матэматыкам»... Як усё проста, прасцей і не скажаш. Усяго шэсць слоў, у якіх — расказ аб вырашэнні праблемы. А яе ж пакаленні матэматыкаў лічылі невырашальнай. Так і адбыўся паварот у лёсе чалавека, які змяніў усё яго жыццё... І зноў адразу новая мэта, новая невырашальная задача, і зноў трэба знайсці ў сабе сілы...

Пасля таго, як Яругін вырашыў праблему Пуанкарэ, ён узяўся за вырашэнне праблемы Рымана. Над ёй працавалі пяцьдзсят год у мінулым стагоддзі, вырашалі і ў гэтым, але не маглі нават правільна сфармуляваць: занадта многіх даных не хапала. І вось толькі ў дваццаць восьмым годзе наш буйнейшы матэматык Лопаніўскі правільна сфармуляваў і вырашыў яе для малых параметраў. А вось для вялікіх параметраў яна заслалася невырашанай. Яругін вырашыў яе для вялікіх параметраў да чэрвеня сорак першага года.

І ў тым жа чэрвені сорак першага перад Яругіным паўстала новая задача. Ад ранейшых яна адрознівалася тым, што нават у самых цяжкіх і трагічных моманты ніхто не назваў яе невырашальнай, і рашаў яе не адзін матэматык Яругін, а ўвесць народ. Ленінград, зачалёны шпіль адміралцейства, стомленыя, змучаныя твары людзей у доўгіх шарэнгах апалчэння... Недзе сярод іх і ён... Яны не ведалі, хто будзе ранены, а хто не, хто загіне, а хто будзе жыць. Але, нават паміраючы, яны ведалі будучы вынік і ў імя яго знаходзілі сілы...

Многа год прайшло, перш чым вырашаная М. Яругіным у сорак першым праблема Рымана ўбачыла свет.

— Калі пачалася вайна, я адразу пайшоў у апалчэнне. Пяць месяцаў б'ёў, сем месяцаў шпіталь, потым мяне накіравалі ў філіял Ленінградскага ўніверсітэта на рацэ Каме, у Елабуге. Калі прыехаў, мне адразу далі адказную работу. У той час для мяне гэта было законам. Валасы дыбам узнімаўся, але за тры дні я яе рашаў. Потым яшчэ адна, яшчэ... А праблема Рымана ў мяне ў чарнавіках так і ляжала. Усе сілы тады аддавалі рашэнню першачарговых задач, потым, пасля вайны, — работам па аднаўленню зраненай краіны. Вось так і атрымалася, што да гэтай работы рукі доўга не даходзілі. Мяне ўвесць час палохалі: Мікалай Паўлавіч, ты дачакаешся: праблему Рымана не друкуеш, а хто-небудзь іншы яе зробіць. А я кажу: ніхто не зробіць. Я ж увесць свет бачу і бачу, што да гэтай праблемы яшчэ і блізка ніхто не падышоў. А ў семдзсят трэцім годзе адбыўся з'езд матэматыкаў у Югаславіі, і вось там я і вырашыў выкласці праблему Рымана. Я хутка стаў яе праглядаць, але перашкодзіла

хвароба. Лёг у бальніцу на два з паловай гады. Ляжаць мне было нельга, увесць час сядзеў, так і драмаў, а калі адкрываў вочы, перада мной ляжалі матэрыялы па праблеме Рымана. Крок за крокам увесць гэты час я пісаў артыкулы па гэтай тэме, пакуль не выйшла цалкам манаграфія па праблеме Рымана.

— Мікалай Паўлавіч, дык хто ж усё-такі вырашыў праблему Рымана? Даваенны Яругін ці той, які дапісаў у восемдзесят другім апошнія старонкі манаграфіі?

— Калі я апублікаваў першыя артыкулы аб праблеме Рымана, да мяне зайшоў наш відны вучоны Уладзімір Спрынджук, які толькі што прыхаў з-за мяжы. Ён расказаў, што ў замежных матэматыкаў узнікла пытанне, як гэта я адважыўся вырашаць праблему Рымана ў такім узросце? Я яму і гавару: калі паедзеце туды зноў, скажыце ім, што вырашаў праблему Рымана адзін Яругін, і таму Яругіну было трыццаць год. А цяпер друкаваў гэту работу іншы Яругін, яму семдзсят пяць. Уся работа, вядома, была зроблена тады, але вось тут некалькі фраз не закончана, тут дадаць трэба...

Некалі працу над праблемай Рымана перапыніла вайна. Ён стаў камандзірам узвода процітанкавай артылерыі. Узвод Яругіна павінен быў прымаць удзел у баях толькі тыдзень, а потым — на адпачынак, але падмяніць іх не было каму, таму байцы ваявалі сто пяцьдзсят дзён без перапынку і адпачынку. Баявая ахова, самы пярэдні край, і праз дзень, праз два — бліжні бой, наступленне.

Мы маўчым. Страшная яна, памяць бліжняга бою, доўгія гады жыве ў чалавеку і нават тады, калі здаецца, што многое за даўнасьцю год забыта, паўстае ў памяці і прымушае перажываць усё нанова. Магчыма, іменна яна прымусіла матэматыка Яругіна адкласці ўбок аркушы з формуламі, старонкі манаграфіі і ўзяцца за нязвыклую справу. Радок яго дакументальнай кнігі «Аб тых, хто выстаў» даваўся яму не лягчэй, чым новая матэматычная формула. Нязвыклая ўсё-такі гэта была справа... Мы маўчым. Я гляджу на кніжныя паліцы — яны займаюць большую частку пакоя. Манаграфіі, кнігі са складанымі і малазразумелымі для мяне назвамі, тут жа — Талстой, «Легенды і міфы старажытнай Грэцыі», Гогаль... Фатаграфіі вядомых матэматыкаў, вучоных, трое ўнукаў з цікавасцю паглядаюць на нас, быццам здзіўляючыся — гаварылі-гаварылі, смяліся і раптам замоўклі, і дзед чамусьці апусціў вочы і цярабіць раменьчык гадзінніка. Магчыма, у гэты момант ён думае аб тым, як добра, што трое гэтых сімпатычных хлопчыкаў даведаюцца аб памяці бліжняга бою толькі з яго кнігі. Тут жа — партрэт Які Купалы. Нарадзіўшыся ў Пралетарскай, правёўшы большую частку жыцця ў Ленінградзе, ужо даўно жывучы ў Мінску, Яругін любіць Беларусь, паважае і ведае яе культуру, навуку, людзей.

— Мікалай Паўлавіч, калі б вы вырашылі пісаць кнігу «Аб тых, перад кім я ў даўгу», пра каго б яна была?

— Перш за ўсё, — цвёрда гаворыць Яругін, — усяму ў сваім жыцці я абавязаны камсамолу. У камсамоле тады былі Мікалай Астроўскі, Аркадзь Гайдар. Астроўскі быў старэйшы за мяне на два з паловай гады, а Гайдару восемнаццаць. Ніколі не забуду і сваю камсамольскую ячэйку ў Пралетарскай. — Яругін зноў ажывіўся. — У сямідзесятым годзе было пяцьдзсят год з дня першага сходу ячэйкі. І вось мы сабраліся, засталася чалавек дзесьці ўсяго, а было ж трыццаць. Аказалася, што ўсе былі ўдзельнікамі вайны, нікога яна не абмінула. Што характэрна, там і ўрачы былі, і выкладчыкі, і ваенныя, рангі розныя, але праз пяць мінут, як мы сабраліся, усе адрозненні паміж намі — гэта акадэмік, а гэта — прасты бібліятэкар — усё знікла. Ніякай розніцы не было, мы быццам адразу вярнуліся ў наша юнацтва. І вось мы задаліся такой мэтай: перагледзець усю ячэйку, праверыць, хто не вытрымаў выпрабавання жыццём, хто здаўся. Мы ўсіх перабралі, і жорсткі падыход быў у нас да кожнага. Мы не знайшлі ніводнага, хто б здрадзіў нашым ідэалам.

Гавораць, што калі вучонаму ўдаецца зрабіць адкрыццё, у гэтым заўсёды прысутнічае элемент выпадковасці, шанцавання. У адкрыцці Яругіна гэтага элемента не было. Усё сваё жыццё ён ставіў перад сабой мэту і знаходзіў сілы для яе дасягнення. Усё сваё жыццё ён рашаў зваротную задачу. Як рашала яе ўсё яго пакаленне.

Вераніка ЧАРКАСАВА.

ВІТАМІНЫ ДЛЯ РАСЛІН

Арыгінальную тэхналогію прамысловай вытворчасці комплексных грануляваных угнаенняў на аснове торфу распрацавалі вучоныя Інстытута торфу Акадэміі навук БССР. Асноўная перавага тарфяных гранул у тым, што яны не вымываюцца з глебы, а на працягу некалькіх гадоў сілкуюць расліны пажыўнымі рэчывамі.

Для лёгкіх глеб Беларусі, не вельмі ўрадлівых, угнаенні асабліва важныя. Ды й за сыравінай далёка ездзіць не трэба: запасы торфу ў рэспубліцы — каля 4 мільярдаў тон. Аднак ужо зараз стаіць праблема яго эканамічнага і беражлівага выкарыстання. Калі нават аб'ём здабычы торфу застанецца на тым жа ўзроўні, прамысловыя запасы яго скончацца праз 30—40 гадоў. А патрэбнасці сельскай гаспадаркі ў торфе працягваюць расці.

У Інстытуце торфу АН Беларусі, дзе вядуцца даследаванні, звязаныя з генезісам тарфяных радовішчаў, хіміяй, фізікай, біяхіміяй торфу, яго перапрацоўкай, створаны комплексныя грануляваныя ўгнаенні, а таксама эфектыўная тэхналогія іх прамысловай вытворчасці.

— Новыя ўгнаенні ўтрымліваюць азот, калій, фосфар і мікраэлементаў, згрануляваныя на арганічным рэчыве торфу, — расказвае дырэктар інстытута, член-карэспандэнт АН БССР Іван Ліштван. — Суадносіны паміж гэтымі элементамі непастаянныя. Яны вызначаюцца ўрадлівасцю глебы і тыпам культуры, для якіх прызначана ўгнаенне. Пры гэтым мы рэкамендуем выкарыстоўваць для гранул не чысты, а актывізаваны аміячнай вадой і іншымі кампанентамі торф. Тады ён стане не толькі сувязным, але і біялагічна актывным кампанентам. Іонаабменныя, сарбцыйныя і сувязныя ўласцівасці арганічных злучэнняў торфу павышаюць фізіка-хімічную ўстойлівасць элементаў мінеральнага сілкавання і забяспечваюць больш поўнае іх спажыванне раслінамі.

Вучоны дадаў у колбу з угнаеннямі вады і прапанаваў паназіраць, як яны раствараюцца. З паверхні гранул размерам не больш за фасолі папаўзлі ўверх тонкія бурбалачкі. Потым вакол кожнай з іх утварыўся лёгкі буры арэол. У астатнім усё засталася без змянення.

— Так, раствараюцца слаба, — заўважае Іван Ліштван. — Гэта, між іншым, і ёсць адна з галоўных пераваг. Большасць угнаенняў раствараецца занадта хутка. Прайшоў дождж — і яны апынуліся ў глыбіні глебы. Расліны паспяваюць паглынуць толькі малую частку. Да 50 працэнтаў мінеральных угнаенняў вымываецца грунтавымі водамі, трапляе ў рэкі і азёры, наносычы шкоду навакольнаму асяроддзю. А калі выкарыстоўваць комплексныя грануляваныя ўгнаенні, то вымыванне зменшыцца ў паўтара-два разы. Гэта ўгнаенні пралангіраванага дзеяння. Пажыўныя рэчывы выходзяць з іх паступова, так што расліны могуць карыстацца імі на працягу ўсяго вегетацыйнага перыяду і нават на другі, трэці год пасля ўнясення. У выніку ўраджаю павышаюцца ў параўнанні з тым, калі б усё неабходныя кампаненты ўносіліся паасобку.

(АДН).

Ответы М. С. Горбачева на вопросы газеты «Юманите»

[Продолжение.]

Начало на 2-й стр.]

При этом во всем политическом процессе главное — проведение в жизнь принятых решений. Без этого нет политики. И если вы следили за дискуссией, развернувшейся в стране после апрельского (1985 г.) Пленума ЦК КПСС, то не могли не обратить внимание, что единству слова и дела мы придаем особое значение.

За то, чтобы дела не расходились со словами, мы решительно боремся. Боремся оружием критики. Боремся и оружием гласности, оружием дисциплины.

Вопрос: Нередко приходится слышать, что советская молодежь не интересуется политикой, социально инертна. Верно ли это?

Ответ: На Западе это говорят наши недоброжелатели. Но скажу прямо — они выдают желаемое за действительное. Нам жаловаться на свою молодежь нет никаких оснований. Ее отличает в целом высокая гражданственность, глубокая заинтересованность в делах общества, большой интерес к внутренней и внешней политике. Молодежь показывает себя совсем неплохо — и на заводах, и в колхозах, и в вузах, и в армии. И с готовностью, по своей воле, не побоюсь сказать — с энтузиазмом, — идет работать туда, где трудней, на крупные стройки в Сибири, на Севере страны, на Дальнем Востоке. На этих стройках работают сейчас полмиллиона молодых добровольцев. Словом, я никак не могу согласиться с тем, что советская молодежь инертна, пассивна. Мы испытываем к своей смене полное политическое доверие.

Это, конечно, не значит, что здесь нет своих проблем и вопросов. Они есть. Нас, например, серьезно обеспокоило, что среди части молодых людей распространился алкоголизм. Иждивенческие и потребительские настроения, дурной вкус, узость духовных интересов, недостаточное владение культурным наследием — такие явления тоже встречаются. Мы их хорошо видим и, естественно, не оставляем без внимания. Тут широкое поле деятельности для комсомола. Вообще-то давно известно: сила примера воспитывает куда лучше самой красноречивой проповеди. Думаю, что все, что сейчас делается в стране и партии, окажется с точки зрения воспитания молодежи очень полезным.

Вопрос: Говорят о преследованиях евреев в СССР, о политических заключенных, о существовании цензуры. Упоминают также отдельные фамилии, например, Сахарова. Что вы скажете по этому поводу?

Ответ: Сначала о советских евреях. Этот вопрос стал частью разнузданной антисоветской кампании, настоящей психологической войны против СССР. У нас пропаганда антисемитизма, как и других форм расовой дискриминации, запрещена законом, является преступлением. В СССР невозможно то, что достаточно часто случается в США, да и во Франции, как и в других странах Запада — осквернение еврейских могил, деятельность неонацистских организаций, проповедующих ненависть к евреям в газетах и по радио. Евреи у нас так же свободны и равноправны, как и люди любой иной национальности. Они — активные участники общественной и государственной жизни страны. У нас издаются книги, журналы, газеты на идиш,

действуют синагоги. И, на мой взгляд, назойливое «внимание» антикоммунистической и сионистской пропаганды к судьбе евреев в СССР — не что иное, как лицемерие, преследующее далеко идущие политические цели, причем цели, не имеющие ничего общего с подлинными интересами советских граждан еврейской национальности.

Я считаю, что в цивилизованном обществе вообще не должно быть места ни антисемитизму, ни сионизму, как и вообще любым проявлениям национализма, шовинизма, расизма. А вопрос об искоренении этих зол в глобальных масштабах очень актуален. В ЮАР расисты перешли к кровавым репрессиям против черного большинства населения. В Западной Европе участились погромы и притеснения африканцев, индийцев, турок, иммигрантов из других стран Азии. В США расизм в последние годы тоже явно перешел в контр наступление. А сколько лет — и причины этому известны — остается изгнанным со своих земель арабский народ Палестины?

Теперь насчет политзаключенных. У нас их нет. Как нет и преследования граждан за их убеждения. За убеждения у нас не судят.

Но всякое государство должно защищать себя от тех, кто покушается на него, призывает к его подрыву или уничтожению, кто, наконец, шпионит в пользу иностранных разведок. Эти действия по нашим законам квалифицируются как государственные преступления. В последнее время, как меня информировали, в СССР за все виды такого рода преступлений отбывают наказание немногим более 200 человек.

О Сахарове. Мне уже пришлось отвечать на подобный вопрос, поэтому буду краток. Как известно, с его стороны были допущены противоправные действия. Об этом не раз сообщалось в печати. В отношении него были приняты меры в соответствии с нашим законодательством.

Фактическое положение дел в настоящее время таково. Сахаров живет в Горьком в нормальных условиях, ведет научную работу, остается действительным членом Академии наук СССР. Состояние его здоровья, насколько мне известно, нормальное.

Жена его недавно выехала за границу для лечения. Что же касается самого Сахарова, то он по-прежнему остается носителем секретов особой государственной важности и по этой причине за границу выехать не может.

И о цензуре. Она у нас есть. Ее задача — не допускать разглашения в печати государственных и военных тайн, пропаганды войны, насилия, жестокости, издевательств над личностью, порнографии. Отбор произведений для публикации, их редактирование, сокращение и т. д. — это дело самих средств массовой информации и книгоиздательства, их редакционных советов. Могу к этому добавить лишь одно — в том или ином виде такого рода цензура существует в каждой стране. У вас, например, определяют, что печатать, а что нет, владельцы газет и издательства или нанятые ими редакторы. А за клевету или выдачу государственных тайн преследуют по суду. Я не говорю уже о разпространенной, например, в США практике изъятия под давлением групп реакционе-

ров из школьных библиотек книг, в том числе, как сообщалось на последнем конгрессе ПЕН-клуба, книг таких писателей, как Достоевский, Хемингуэй, даже Диккенс, не говоря уж о «Дневнике Анны Франк». Таковы факты. А они, как известно, — вещь упрямая.

Жаль, что во Франции, вообще на Западе так мало знакомы с советской печатью, телевидением, радио. Свобода слова, свобода критики у нас весьма широка. В стране идут открытые, подчас очень острые дискуссии. Сейчас, в канун съезда, это особенно очевидно. И, честно говоря, расцениваю как ханжество и лицемерие крикливые кампании, цель которых «доказать», будто СССР (а в подтексте имеют в виду социализм вообще) представляет собой общество, в котором царит единообразие, официальное единомыслие и проч. и проч.

В нашем обществе активная жизненная позиция, борьба против несправедливости, нарушения законности и общественной морали — это норма поведения, зафиксированная в Конституции, в которой критика рассматривается как право каждого гражданина. Мало того. Те, кто мешает этому — у нас их частенько называют, на мой взгляд, довольно мягко, «зажимщиками критики», — вступают в **противоречие с законом**. За такого рода действия должностное лицо любого уровня может даже быть предано суду. Наша печать, радио и телевидение, может, еще и несовершенно, но в целом они — широкая и свободная трибуна народного, общественного мнения.

Вопрос: В различных кругах на Западе часто задается вопрос: преодолены ли в Советском Союзе остатки сталинизма?

Ответ: «Сталинизм» — понятие, придуманное противниками коммунизма, и широко используется для того, чтобы очернить Советский Союз и социализм в целом.

С тех пор, как на XX съезде партии был поднят вопрос о преодолении культа личности Сталина и принято постановление ЦК КПСС по этому вопросу, прошло тридцать лет. Скажем прямо, это были нелегкие для нашей партии решения. Это было испытание на партийную принципиальность, на верность ленинизму.

Считаю, что мы его выдержали достойно и сделали из прошлого должные выводы. Это касается жизни самой партии и советского общества в целом. Свою важнейшую задачу мы видим в дальнейшем развитии интрапартийной демократии, как и социалистической демократии вообще, в укреплении принципов коллегиальности в работе, расширении гласности. Партия, ее Центральный Комитет требуют от людей, избранных на руководящие посты, скромности, воспитывают у коммунистов нетерпимость к лести, подхалимству. Мы придаем и будем придавать огромное значение охране и укреплению социалистической законности, постоянно держат под строгим контролем правоохранительные органы. Все это — важные направления политической работы, проводимой сейчас нашей партией. И она, эта работа, вся наша сегодняшняя жизнь дают убедительный ответ на поставленный вами вопрос.

Вопрос: Как скажутся процессы, происходящие сейчас у вас в стране, на состоянии культурной жизни СССР, которую, кстати, плохо знают на Западе?

Ответ: Нашу культурную жизнь на Западе действительно знают очень плохо. А если уж говорить совсем откровенно, то кое-кто на Западе, пользуясь этим, просто пичкает людей фальшивками, извращает подлинное положение вещей.

Сейчас Советский Союз переживает в культуре период заметного подъема. Нашими современниками являются многие выдающиеся писатели, поэты, композиторы, художники, артисты и режиссеры оперы, балета, драмы, кино. Выдающиеся не только по нашим, но и всемирным меркам. Литература и искусство стали в нашей стране достоянием не только знатоков и меценатов, а огромных масс народа. В Советском Союзе невиданными в мире тиражами издается классическая и современная поэзия и проза — как советская, так и иностранная, включая, конечно, и французскую. Но, пожалуй, самое замечательное явление нашей культурной жизни — широкое развитие народного художественного творчества.

В этом плане я думаю, что перемены, происходящие в жизни нашего общества, несомненно, затронут и советскую культуру, благотворно скажутся на ней.

Для ее дальнейшего быстрого развития, для ее всестороннего расцвета у нас есть все необходимое: образованность широких масс, прекрасные традиции глубокого уважения, интереса, тяги к духовным ценностям, доступ ко всему богатству и разнообразию многонациональной культуры нашей страны и, наконец, политика партии, считающей развитие духовной жизни общества одной из самых приоритетных задач. Мы думаем сейчас и о том, чтобы значительно укрепить материальную базу культуры, всей духовной сферы.

Вопрос: А теперь разрешите перейти к международным вопросам. Могут ли американские планы «звездных войн» привести к войне? Отмечается ли Вами после жевневской встречи на высшем уровне новые признаки восстановления разрядки в международных отношениях?

Ответ: Вы задали сразу два вопроса.

Первый — об американской программе «звездных войн». Эта программа, по нашему глубокому убеждению, действительно усиливает угрозу войны, а на определенном этапе может сделать ее вероятной. Об основаниях, на которых строится такой вывод, говорилось не раз — при том достаточно подробно. Я хотел бы обратить внимание лишь на один аспект проблемы. Хотя осуществление всей затеи со «звездными войнами» планируется завершить спустя десятилетия, а в ее осуществлении верит лишь горстка «энтузиастов», очень серьезные последствия она принесет — если США будут в этом деле упорствовать — уже в самом близком будущем. Речь идет о том, что, претворяя программу «звездных войн», Вашингтон, по сути дела, сознательно идет на то, чтобы сорвать ведущиеся перегово-

ры и перечеркнуть все существующие соглашения об ограничении вооружений. В таком случае уже в ближайшие годы СССР и США, их союзники, весь мир оказались бы в обстановке абсолютно бесконтрольной гонки вооружений, стратегического хаоса, опаснейшего подрыва стабильности, всеобщей неуверенности и страха и связанного со всем этим возрастания риска катастрофы. Это, повторяю, опасность, угрожающая не нашим правнукам, а нам самим, всем нам, всему человечеству.

Ради чего же идти на такой риск? Я допускаю, что лично президент Рейган верит в «спасительную» миссию «звездных войн». Но, если все дело в том, чтобы покончить с ядерной угрозой, то почему бы США не согласиться в принципе с последними предложениями СССР: они же предусматривают куда более короткий, прямой, дешевый, а главное безопасный путь к устранению ядерной угрозы — полную ликвидацию ядерного оружия. Я подчеркиваю — более безопасный. Ведь предлагаемый сейчас США путь к этой цели безнадёжен. Ядерное оружие, вопреки утверждениям сторонников «звездных войн», просто не успеет «устареть», напротив, оно будет совершенствоваться. И дело может дойти до того, что оно станет настолько сложным, когда решения придется целиком перепоручить ЭВМ, автоматам. И тем самым сделать человеческую цивилизацию заложницей машин, а значит и технических неполадок и сбоев. Насколько это опасно, еще раз показала недавняя трагедия с американским космическим кораблем «Чэлленджер» — надежным, многократно испытанным и проверенным в тех пределах, в которых это вообще возможно сегодня.

Уверен, что это хорошо понимают и в Вашингтоне, что там на одного «верующего» в такой сюрреалистический план избавления от ядерной угрозы приходится как минимум десять циников, которые имеют в виду совсем не то, о чем, видимо, говорит и мечтает президент Рейган. Одни, например, понимая, что «непроницаемого щита» не создашь, готовы и на меньшее, на ограниченную противоракетную оборону, которая в сочетании со средствами упреждающего удара по силам возмездия другой стороны создала бы возможность безнаказанной ядерной агрессии. Другие просто хотят нажиться. Третьи, — втянув в космическую гонку СССР, — подорвать его экономику. Четвертые — увеличить технологический разрыв США от Западной Европы и тем самым обеспечить ее зависимость. Ну, и так далее.

Так что вопрос о «звездных войнах» — это вопрос очень широкий. Здесь столкнулись не только два взгляда на эту конкретную программу, но и два подхода, две концепции безопасности.

Американская — это концепция обеспечения безопасности прежде всего за счет военно-технических средств, в данном случае за счет нового «сверхоружия», технического фокуса, который бы помог вырваться из ядерного тупика. Притом, несмотря на очень неопределенные, до смешного неправдоподобные разговоры о готовности «в свое время» поделиться «чудо-технологии-

[Окончание на 5-й стр.]

Ответы М. С. Горбачева на вопросы газеты «Юманите»

(Окончание.)

Начало на 2, 4-й стр.

ей» с другими странами (включая СССР), выбраться из этого тупика США хотят одни: чтобы добиться абсолютной безопасности для себя, поставить в положение «абсолютной опасности» всех других.

Советская — это концепция обеспечения равной безопасности для всех на пути сокращения вооружений и разоружения, вплоть до полной ликвидации всех видов оружия массового уничтожения. Ибо в наше время не может быть безопасности СССР без безопасности США, безопасности стран Варшавского Договора без безопасности стран НАТО. А без их взаимной безопасности не может быть и всеобщей безопасности.

Отвечая на ваш вопрос, особенно хочу выделить проблему освобождения Европы от ядерного оружия, в первую очередь ракет средней дальности, которые серьезно подрывают европейскую безопасность. И здесь вы вправе рассчитывать на реализм и благоразумие английской и, конечно, французской политики.

Сторонники ядерного вооружения пускают в ход аргумент насчет того, что, мол, его ликвидация оставит Запад «беззащитным» перед лицом советского «превосходства» в так называемых обычных вооружениях. Не буду сейчас спорить о том, есть такое «превосходство» или нет. Главное в другом — наши предложения предусматривают сокращение и этих вооружений, равно как укрепление мер доверия. Не для того мы выступили с предложением покончить с ядерным оружием, чтобы просто перенести гонку вооружений в другие сферы, которые со временем станут не менее опасными.

Мы понимаем, что претворение нашей концепции безопасности в жизнь требует огромных усилий, труда, упорной борьбы, ломки тысячелетних традиций, о чем я уже говорил. Но мир просто не может продолжать жить и действовать по-старому, когда угроза ядерной войны реальна.

Возможен ли вообще мир без оружия, мир без войн? На этот вопрос я бы ответил вопросом: а мыслимо ли сохранить человеческую цивилизацию, продолжая непрерывно ускоряющуюся гонку вооружений, нагнетая напряженность, балансируя на постоянно, так сказать, тончайшей грани войны?

Заметны ли после женевской встречи в верхах признаки восстановления разрядки в международных отношениях? Тут, на мой взгляд, в оценках приходится быть осторожным. Да, кое-какие признаки начинают появляться. И дело не только и не столько в отдельных подвижках в области советско-американских отношений: они слишком ограничены, периферийны, не затрагивают коренных вопросов. Зато определенное изменение политической атмосферы уже чувствуется. И это возродило у народов многих стран надежду и веру в возможность возвращения к разрядке, прекращения безумной гонки вооружений, развития нормального мирного международного сотрудничества. Это — уже что-то реальное, политически существенное.

Меняющаяся политическая атмосфера помогает и нам, помогает Советскому Союзу более смело, более решительно

подходить к выработке новых предложений, новых инициатив. Меня иногда спрашивают: может ли Советский Союз верить, что нынешняя администрация США, а также правительства некоторых союзных им стран согласятся на новые советские предложения? Такие, например, как полное запрещение ядерных взрывов, поэтапное уничтожение ядерного оружия в Европе и повсюду в мире, предотвращение гонки вооружений в космосе и т.д.

Вопрос закономерный. Но ведь политику, особенно в ядерный век, нельзя строить по принципу — веришь ли ты партнеру вообще или нет. Политику надо строить на реальных основаниях, учитывая расстановку сил на международной арене, потребности времени, интересы собственного народа, других народов, всеобщего мира. А раз так, то Советский Союз, как социалистическое государство, просто обязан предложить миру радикальную и вместе с тем реалистическую, учитывающую интересы всех народов альтернативу ядерной войне, программу решения проблем, стоящих перед человечеством. Такие предложения — это своего рода «момент истины». Они заставляют наших партнеров по переговорам открыть свое лицо, показать, какие в действительности цели преследует их политика. Когда мы предложили мораторий на ядерные взрывы, нам сказали — ишь, хитрецы, провели в этом году больше испытаний (это, кстати, не было правдой и тогда), а теперь предлагают США остановиться. Мы вот уже седьмой месяц не проводим испытаний. Теперь и США не могут использовать этот предлог. Тогда стали говорить о контроле, проверке. Мы выразили готовность к любым мерам проверки. Отпал и этот предлог. Что же остается? Неужели же только решимость США во что бы то ни стало продолжать гонку вооружений?

В написанном В. И. Лениным «Декрете о мире» (это был, кстати говоря, самый первый декрет только что родившейся Советской власти) выражалось твердое намерение первого в истории социалистического государства вести политику, действовать «...открыто перед всем народом», обращать свои предложения «к правительствам и народам», «...помочь народам вмешаться в вопросы войны и мира». «Мы, — говорил, представляя проект этого декрета съезду Советов, Ленин, — боремся против обмена правительств, которые все на словах говорят о мире, справедливости, а на деле ведут захватные грабительские войны». И вместе с тем он говорил, имея в виду отношения Советской страны с капиталистическими державами: «Мы не смеем, не должны давать возможность правительствам спрятаться за нашу неуступчивость и скрыть от народов, за что их посылают на бойню... Ультимативность облегчит нашим противникам их положение. Мы же все условия покажем народу. Мы все правительства поставим перед нашими условиями, и пусть они дадут ответ своим народам».

Такова принципиальная коммунистическая постановка вопроса. И я не случайно вспомнил эти ленинские слова, ленинские принципы. Между тогдашней и нынешней ситуациями есть глубокое сходство. В 1917 году, в разгар первой мировой войны, самым главным был вопрос: как побыстрее окончить кровопроли-

тие, навязанное народам империалистическими правительствами. И В. И. Ленин, партия решили, что самый эффективный путь — обратиться не только к правительствам, но и к народам. Сейчас народы мира втянуты в гонку вооружений, в ядерное соперничество, которое угрожает еще более страшной бойней. И естественно, что мы, упорно, кропотливо работая над решением этих проблем с правительствами Запада, постоянно обращаемся также к народам, адресуем свою политику им.

Вопрос: Есть ли основания рассчитывать на окончание в ближайшем будущем войны в Афганистане и, следовательно, на вывод советских войск из этой страны?

Ответ: Мы бы этого очень хотели и будем, насколько это в наших силах, этого добиваться. Правительство Афганистана, как мы знаем, придерживается той же позиции. Оно готово идти далеко по пути регулирования сложных проблем внутреннего развития страны, активно приобретает к участию в налаживании жизни различные политические силы как в центре, так и в провинциях, включая представителей племен, духовенства, интеллигенции, деловых кругов.

Вместе с тем не все здесь зависит от правительства Афганистана. Есть в этом конфликте, и возникшем-то из-за вмешательства извне, внешние силы, заинтересованные в его продолжении и расширении — это Пакистан и США. Может повлиять на ход событий и Западная Европа. Думаю, что если бы там трезво оценили обстановку в Афганистане и вокруг него, а также, разумеется, взвесили свои собственные интересы, интересы общего мира, пути содействия решению проблемы нашлись бы.

Вопрос: Могут ли быть улучшены советско-французские отношения и что для этого необходимо сделать?

Ответ: Конечно, могут. Я бы даже сказал, должны быть улучшены. Советский Союз стоит за широкое сотрудничество с Францией, за дружбу между советским и французским народами. Различия между СССР и Францией — отнюдь не препятствия для их согласия и сотрудничества. Это наша твердая, долговременная, принципиальная позиция. Улучшение взаимопонимания и налаживание сотрудничества СССР и Франции мы считаем важными для коренного интереса наших стран — укрепления мира в Европе и во всем мире, оздоровления международной обстановки.

Дать новый импульс советско-французским отношениям — в этом был смысл и встречи на высшем уровне в Париже осенью прошлого года. За последнее время кое-чего удалось добиться. Но, с нашей точки зрения, остаются еще большие неиспользованные возможности. Хотели бы рассчитывать, что наши страны будут активными партнерами в решении таких проблем исторического масштаба, как обуздание гонки вооружений и полная ликвидация ядерного оружия, других видов оружия массового уничтожения, предотвращение создания ударных космических вооружений.

Советский Союз и Франция с их крупным научно-техниче-

ским и интеллектуальным потенциалом, с их опытом добрых отношений могли бы показать неплохой пример сотрудничества в области науки и техники. Вместе с дальнейшим развитием торгово-экономических отношений это могло бы, кстати, в определенной степени помочь решению проблемы занятости во Франции.

Исторически сложилось так, что советско-французские отношения традиционно опирались на взаимную симпатию и уважение обоих народов друг к другу. Тем большее непонимание вызывает у нас проявляющееся сейчас упорное стремление некоторых кругов вашей страны вызвать у французской неприянь и недоверие к Советскому Союзу, создать ложный образ нашей страны, ее политики. Мы признательны французским коммунистам, газете «Юманите» за то, что они выступают против антисоветизма, рассказывают правду о Советском Союзе, правду о социализме. Это мы рассматриваем как одну из важных форм солидарности ФКП с нашей партией.

Коммунистическое движение крепко такой именно солидарностью — солидарностью на деле — всех составляющих его партий, равноправных, самостоятельных, работающих в разных условиях, решающих разные задачи. И объединенных общей борьбой за интересы трудящихся масс, за мир и социализм.

В заключение хотел бы передать сердечный привет и добрые пожелания читателям «Юманите», французским коммунистам, всем трудящимся Франции.

При передаче французским товарищам текста ответов между М. С. Горбачевым и Р. Леруа состоялась беседа, прошедшая в сердечной, товарищеской атмосфере.

Р. Леруа. Хочу поблагодарить Вас за то, что Вы со всей прямотой и откровенностью ответили на наши вопросы. Затронутые в них темы весьма интересуют французскую общественность, а объективной информации им недостает. Должен, к сожалению, констатировать, что французские средства массовой информации проводят сейчас в своем большинстве резко антисоветскую линию.

М. С. Горбачев. В контактах с нами представители различных кругов Франции, включая президента, заявляют о традиционно дружественном характере наших отношений, о том, что их корни уходят в историю. При этом подчеркивается стремление сохранять такие отношения, наполнить их новым содержанием. Такова и наша позиция. Мы за то, чтобы поддерживать традиционные дружественные связи с Францией, и делаем все от нас зависящее для развития добрых советско-французских отношений. На фоне всего этого нам трудно понять, почему во Франции такие широкие масштабы приобрела недружественная в отношении СССР кампания.

Или возьмите, например, такой факт, как недавняя очередная высылка из Франции нескольких работников советского посольства со ссылками на якобы проводившуюся ими недозволенную деятельность. Опять призраки «советских шпионов» бродит по Франции. Конечно, это ни на чем основанная акция, предпринятая под надуманным предлогом.

Достаточно сказать, например, что один из тех, кого обвиняют в «недозволенных контактах», — технический сотрудник, который работал исключительно в здании посольства, не имел никаких контактов с иностранцами и даже не знает иностранного языка. Все это не может не вызывать недоумения. Какой за всем этим стоит политический расчет? Какие тут причины — внутривнутриполитические или какие-то еще?

Как я уже говорил в беседах с президентом Миттераном, мы искренне стремимся действительно придать большой динамизм советско-французским отношениям, сотрудничать с Францией, с ее народами, с ее политическими силами в вопросах, представляющих общий интерес для наших обеих стран. Но это не означает, что мы не будем реагировать на недружественные акции в отношении нашей страны. Так и в данном случае, мы должны были принять адекватные ответные меры.

Было бы неправильно считать, что Советский Союз больше заинтересован в хороших отношениях с Францией, чем Франция в хороших отношениях с Советским Союзом. Я думаю, обе страны взаимно заинтересованы в сохранении и развитии добрых отношений друг с другом.

Р. Леруа. Очевидно, что французский народ особо заинтересован в сближении и сотрудничестве с Советским Союзом.

М. С. Горбачев. Осуществляя свою внешнюю политику, мы всегда учитываем интересы Франции, ее народа. Об этом свидетельствуют и последние наши предложения, выдвинутые в моем Заявлении от 15 января с. г.

Кстати сказать, формулируя свои предложения, мы считаем для себя естественным делом учитывать законные интересы не только Франции, но и, скажем, такого нашего партнера, как Соединенные Штаты. Иначе ведь такие предложения не были бы реалистическими.

Я говорил президенту Миттерану в беседах с ним и хочу повторить сейчас, что мы не имеем ни малейшего намерения наносить ущерб безопасности Франции. В своих недавних предложениях мы исходим из того, что к процессу ядерного разоружения Франция, как и Англия, подключится только тогда, когда значительные сокращения ядерного оружия осуществят Соединенные Штаты и Советский Союз. В настоящее же время мы хотели бы рассчитывать на то, что в период сокращения арсеналов американского и советского оружия Франция и Англия не будут наращивать далее свою ядерную мощь.

Р. Леруа. Мы с интересом следим за подготовкой XXVII съезда вашей партии.

М. С. Горбачев. На своем съезде мы обстоятельно покажем, как имеется в виду все глубже раскрывать в нашей стране возможности социализма, реализовать заложенный в нем потенциал. Думаю, что это будет нашим вкладом в общую борьбу коммунистов за лучшее, справедливое общество. Во внешней политике мы будем продолжать активно действовать, отстаивая дело прочного мира, стремясь к уничтожению ядерного оружия на Земле. Это, конечно, тоже очень важно и в том смысле, что характеризует твердую приверженность социализма делу мира.

ПЕРШЫ ВЫДАВЕЦ ТВОРАЎ МІКАЛАЯ ДАБРАЛЮБАВА

5 лютага наша краіна адзначыла 150-годдзе з дня нараджэння Мікалая ДАБРАЛЮБАВА, выдатнага рускага літаратурнага крытыка, ідэі якога мелі вялікі ўплыў на перадавую беларускую інтэлігенцыю, у прыватнасці, на кіраўніка паўстання 1863 года на Беларусі і ў Літве Кастуся Каліноўскага.

Геній М. Дабралюбава згас 17 лістапада 1861 года. Заўчасная смерць «отца русского отрицания», якому не было і 26 год, глыбока ўсхвалявала нават тых, хто ведаў аб яе немінучым прыбліжэнні. І, магчыма, адзіным сучаснікам, якое магло неяк зняць горыч непараўнай страты, было хутчэйшае выданне збору яго прац. За рэалізацыю гэтай задачы ўзяўся сам М. Чарнышэўскі, у распараджэнні якога знаходзілася асноўная частка як друкаванай, так і рукапіснай спадчыны М. Дабралюбава. Адрозжэнне пасля смерці свайго саратніка і сябра ён пачаў шукаць выдаўца для першага збору яго твораў. Зразумела, таю чалавека можна было знайсці толькі ў рэвалюцыйна-дэмакратычным асяроддзі. Ім аказаўся ўраджэнец Беларусі Ісафат Агрызка.

І. Агрызка нарадзіўся ў 1826 годзе ў Лепельскім павеце Віцебскай губерні, у небагатай дваранскай сям'і. Скончыўшы Мінскую губернскую гімназію (1844) і юрыдычны факультэт Пецярбургскага ўніверсітэта (1845—1849) са ступенню кандыдата праваў, ён у кароткі тэрмін зрабіў бліскучую кар'еру, заняўшы адну з самых уплывовых пасадаў у міністэрстве фінансаў. Аднак кар'ера для І. Агрызкі не была самамэтаю, а толькі сродак для актыўнай грамадска-палітычнай дзейнасці, барацьбы супраць самадзяржаўя. Яшчэ ў маладосці І. Агрызка разам з С. Серакоўскім, У. Спасовічам і іншымі ўваходзіў у склад студэнцкага рэвалюцыйнага гуртка Пецярбургскага ўніверсітэта, які падтрымліваў сувязі з падобнымі гурткамі рэвалюцыйна настроенай моладзі ў Мінску, Вільні і іншых гарадах Беларусі і Літвы. Гурток быў разгромлены царызмам, аднак некаторым яго членам, у тым ліку і І. Агрызку, удалося пазбегнуць пакарання. Пасля вяртання ў 1857 годзе зсылкі ў Пецярбург С. Серакоўскага І. Агрызка разам з ім стаў адным з заснавальнікаў Пецярбургскай падпольнай рэвалюцыйнай арганізацыі, членамі якой з'яўляліся афіцэры, дробныя чыноўнікі, студэнты вышэйшых навучальных устаноў сталіцы. У яе ўваходзілі таксама браты Віктар і Канстанцін Каліноўскія. Прыхільнасць І. Агрызкі да рэвалюцыйна-дэмакратычных ідэяў, да радыкальных метадаў барацьбы з самадзяржаўем зблізіла яго з М. Чарнышэўскім. Сучаснікі называюць І. Агрызку ў ліку самых блізкіх сяброў Дабралюбава.

У 1858 годзе І. Агрызка, які, дарэчы, не меў вялікіх грашовых сродкаў, нечакана для многіх набыў друкарню і дабіўся ад урада дазволу на выданне ў Пецярбургу штодзённай газеты «Слово». Пазіцыя газеты па ўсіх пытаннях збліжалася з пазіцыяй дэмакратычнай публіцыстыкі, у прыватнасці, з выступленнямі «Современника», і была несумненна прагрэсіўнай. Яе ўважліва вывучалі і цытавалі вялікія рускія рэвалюцыянеры-дэмакраты. М. Дабралюбаў выкарыстаў выступленні «Слова» ў артыкуле «Народная справа», апублікаваным у № 9 «Современника» за 1859 год. Заканамерна, што на другім месцы выдання газета была забаронена. Прычынай паслужыла апублікаванне ў ёй пісьма Іахіма Лявелева з заўвагай рэдакцыі. Выдавец газеты І. Агрызка быў арыштаваны і пасаджаны ў Петрапаўлаўскую крэпасць. І. Агрызка, па словах сучаснікаў, меў вялікі сувязі ў рускім грамадстве і нават у вышэйшых яго сляхах. Таму, адседзеўшы месяц у турме, выйшаў на волю. Дарэчы скажаць, што ў абарону І. Агрызкі выступіў пісьменнік І. Тургенеў, які асабіста звярнуўся з пісьмом да Аляксандра II.

Выйшаўшы на волю, І. Агрызка працягнуў сваю выдавецкую дзейнасць. У яго друкарні былі надрукаваныя кнігі больш 100 назваў, адзіныя, аднак, па свайму ідэйнаму накірунку. І. Агрызка прымаў да друку тую работу, якая адпавядала яго ідэйным поглядам.

Менавіта ў гэты час, паміж 16 і 25 студзеня 1862 года, Чарнышэўскі наведваў друкарню Агрызкі. Як адзначалася ў данясенні агента III аддзялення, які сачыў за Чарнышэўскім, вялікі рускі рэвалюцыянер-дэмакрат «прабыў даволі доўга» ў друкарні. Затым 26 студзеня 1862 года Агрызка наведваў Чарнышэўскага. У час гэтых сустрэч, відаць, і высветлілася канчатковае пытанне аб друкаванні твораў Дабралюбава. На гэта Някрасавым было выдадзена з касы «Современника» 1 200 рублёў.

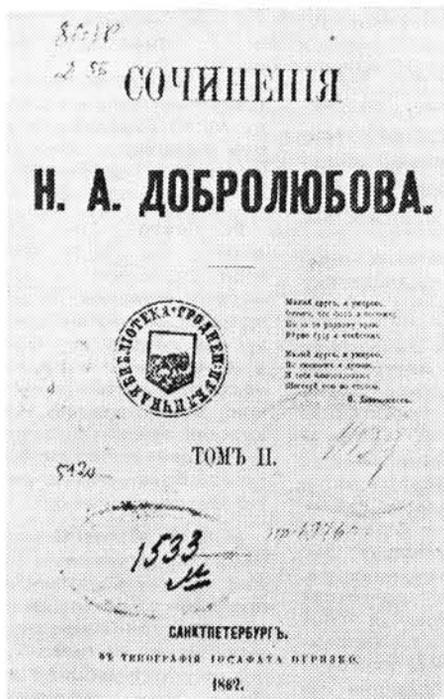
Першы том выйшаў у свет вясной 1862 года. Эпіграфам да яго (як і да наступных тамоў) былі вершы самога М. Дабралюбава, зменчаныя на тытульным лісце.

**Милый друг, я умираю
Оттого, что был я честен;
Но за то родному краю
Верно буду я известен.
Милый друг, я умираю,
Но спокоен я душою...
И тебя благословляю:
Шествуй тыю же стезею.**

Прадмова М. Чарнышэўскага знаёмла чытача са зместам і структурай выдання.

Праз месяц пасля першага выйшаў у свет другі том, за ім — трэці. Аднак далейшы ход падзей парушыў выдавецкія планы.

7 ліпеня 1862 года быў арыштаваны М. Чарнышэўскі. Да арышту ён сумеў прачытаць толькі палавіну карэктуры чацвёртага тома і, ужо знаходзячыся ў Петрапаўлаўскай крэпасці, даручыў назіранне за яго друкаваннем супрацоўніку «Современника» — М. Антановічу. Чацвёрты том выйшаў у свет летам 1862 года пад рэдакцыяй М. Антановіча, але імя яго не было пазначана. У томе быў зменчаны партрэт М. Дабралюбава. Цэнзура забараніла друкаваць пад ім факсіміль-подпіс: «И делал я благо дело среди царюющего зла» (заключныя радкі з верша Дабралюбава «Памяці бацькі»). Таму выдаўцы вымушаны былі яго абрэзаць. Захавалася толькі некалькі экзэмпляраў 4-га тома з гэтым подпісам.

У сувязі з тым, што большая частка матэрыялаў, прызначаная для публікацыі ў пятым томе, якая захоўвалася ў М. Чарнышэўскага, трапіла ў рукі III аддзялення (толькі нязначная частка была перададзена М. Антановічу), пяты том у свет не выйшаў.

Такім чынам, хоць першае выданне збору твораў Дабралюбава поўнасцю ажыццявіць не ўдалося, тым не менш поспех, які выпяў на яго долю, быў вялікі. Потым гэта выданне, якое рыхтаваў да друку і рэдагаваў сам Чарнышэўскі, на працягу амаль пяцідзесяці год без змяненняў неаднаразова перавыдавалася. І кожны раз, паводле слоў вядомага рускага дарэвалюцыйнага гісторыка літаратуры С. Вянгерава, «у такой колькасці экзэмпляраў, што ў шэрагу твораў небелетрыцыйнага характару яны займаюць, магчыма, першае месца па распаўсюджанню». Так, калі збор твораў Дабралюбава 1862 года меў тыраж 3 тысячы экзэмпляраў, то сёмы тыраж, выдадзены ў 1908 годзе, склаў 17 тысяч.

Тлумачыцца гэта, па-першае, тым, што выданне, якое змяшчала ўсе гадоўныя працы Дабралюбава, садзейнічала не толькі фарміраванню высокіх эстэтычных густаў перадавых слаёў грамадства, але і радыкальных палітычных ідэй, рыхтавала грамадскую свядомасць да звяржэння самадзяржаўя. Ідэйны ўплыў Дабралюбава прызнавалі П. Лаўроў, В. Фігнер, М. Марозаў і многія іншыя рэвалюцыянеры.

Рэвалюцыйную ролю твораў Дабралюбава добра разумелі і ў лагеры рэакцыі. Так, у 1866 годзе, пасля выстара Каракозава, ідэйны патхніцель рэакцыйнай рускай публіцыстыкі М. Каткоў назваў Дабралюбава «першасвяшчэннікам нігілістаў». А пасля забойства нарадавольцамі Аляксандра II (1 сакавіка 1881 года) царскі ўрад забараніў карыстанне творами Дабралюбава ў публічных бібліятэках.

Характэрна, што ў лешніскім артыкуле «Пачатак дэманстрацый» (1901) Дабралюбаў ахарактарызаваны як «пісьменнік, які ненавідзеў прыгнёт і страсна чакаў народнага паўстання супраць «унутраных турак» — супраць самадзяржаўнага ўрада».

Па-другое, публікацыі Дабралюбава, якія ўвайшлі ў першае выданне, былі прыведзены ў ім паўней, чым у «Современнике», таму што Чарнышэўскі друкаваў іх не з тэксту часопіса, а з рукапісаў свайго палпечніка ці з яго карэктур, якія значна скарачаліся ці змяняліся цэнзурай. Менавіта дзякуючы настойлівасці Чарнышэўскага, яго ўплыў на міністра народнай асветы А. Галавіна, якому ў той час падпарадкоўвалася цэнзура, работы Дабралюбава ўдалося надрукаваць у найбольш поўным для таго часу выглядзе. У выніку чатырохтомнага твора Дабралюбава, выпушчаны ў 1862 годзе, адыграў ролю канона, па якому звярталі ўсе наступныя выданні, служыў асновай для перавыдання яго прац. Так, вядомы рэвалюцыянер 60-х гадоў мінулага стагоддзя Л. Панцялеў, які пасля адбыцця ссылі перавыдаў у 1885 годзе ў Пецярбургу творы Дабралюбава, пісаў наконт гэтага так: «Сапраўднае выданне праверана па першаму выданню (падкрэслена мной — В. Ш.), таму што ў наступных, асабліва ў трэцім, ад чыста карэктурных недаглядаў сустракаюцца значны скажэнні тэксту».

Беларускаму чытачу цікава будзе ведаць, што ў трэцім томе першага збору твораў Дабралюбава ўвайшоў яго артыкул «Рысы для характарыстыкі рускага прастанароддзя» (упершыню апублікаваны ў дзевятым нумары «Современника» за 1860 год), у якім вялікі рускі рэвалюцыянер-дэмакрат выказвае веру ў творчыя сілы беларускага народа, у яго лепшую будучыню. Свае разважанні Дабралюбаў пачынае з паказу «агульнавядомай» тады рэакцыйнай характарыстыкі беларусаў.

«Адносна беларускага селяніна, — піша ён, — справа даўно вырашаная: забіты канчаткова, так што нават пазбавіўся выкарыстання чалавечых здольнасцей». І тут жа зялікі крытык выступае супраць такога становішча. «Не ведаем, у якой ступені памылковае гэта меркаванне, таму што не вывучалі спецыяльна беларускага краю, але паверыць яму, зразумела, не можам. Цэлы край так вольна ўзялі, ды і забілі, — як бы не так! Гэта таксама, як італьянцаў забілі, расслабілі, пазбавілі любі да радзімы і да свабоды!.. Паглядзіце цяпер на іх... Ва ўсякім разе, пытанне аб характарыстыцы беларусаў павінна хутка быць растлумачана працамі мясцовых (г.зн. — беларускіх — В.Ш.) пісьменнікаў». Слова для канчатковага вырашэння пытання Дабралюбаў дае самому беларускаму народу, яго дэмакратычнай інтэлігенцыі. «Паглядзім, — пісаў ён, — што яшчэ скажуць самі беларусы».

Адказу доўга чакаць не давялося. Высокі тэарэтычны ўзровень грамадскай думкі напярэдадні і ў ходзе паўстання 1863 года ў Беларусі, які атрымаў найбольш поўнае адлюстраванне ў публіцыстыцы паслядоўніка рускіх рэвалюцыянераў-дэмакратаў К. Каліноўскага, а таксама магучыя рэвалюцыйныя выступленні народных мас у 1863—1864 гадах паказалі здольнасць беларускага народа да гістарычнай ініцыятывы і самадзейнасці, поўнасцю пацвердзілі правільнасць прадбачанняў Дабралюбава.

Аб Беларусі Дабралюбаў упамінае таксама ў рэцэнзіі на трэці і чацвёрты выпускі «Народных рускіх казак» А. Афанасьева. Выступаючы супраць нейтральнай рэгістрацыі фалькларна-стыкай збіраемага матэрыялу, выступаючы за паказ адносінаў да народных мас, яго сацыяльнага асэнсавання, Дабралюбаў пісаў: «Што з таго, што ў Навагрудскім павеце ходзіць казка аб Пакацігаронку, а ў Навагрудскім — аб сямі Сімяонах і г.д.? Нам нішто са збіральных і анісальнікаў народнага быту не растлумачыў, у якіх адносінах знаходзіцца народ да казак і паданняў, якія расказваюцца ім». З гэтай жа рэцэнзіі Дабралюбава мы даведваемся таксама і аб яго веданні асаблівасцей беларускага вымаўлення. «Захваць у свайі рэдакцыі беларускае дзвякканне і цвякканне, — піша Дабралюбаў, — гэтага яшчэ вельмі недастаткова для таго, каб даць нам уяўленне аб тым, якое значэнне маюць казкі ў рускім народзе».

Магчыма, гэта было вынікам знаёмства М. Дабралюбава з ураджэнцам Беларусі П. Шпілеўскім (1823—1861), этнографам і пісьменнікам, ад якога вялікі рускі рэвалюцыянер-дэмакрат мог атрымаць нямала каштоўных звестак аб беларускай культуры. Шпілеўскі, як вядома, у гады абучэння Дабралюбава ў Галоўным педагогічным інстытуце ў Пецярбургу служыў там пакаёвым наглядчыкам. Пра яго Дабралюбаў упамінае ў сваім студэнцкім пісьме да бацькоў, напісаным 9 студзеня 1854 года. «Акрамя таго, назначаны ў нас новы наглядчык пакаёвы, нейкі п. Шпілеўскі. Ён... вучыўся ў туйшай Духоўнай акадэміі, скончыў кандыдатам, быў недзе павітовым настаўнікам і цяпер выйшаў у свецкае званне і ўладкаваўся да нас. Ён вядомы крыху і ў літаратуры».

Збор твораў Дабралюбава адыграў вялікую ролю ў вывучэнні і папулярызацыі ідэй вялікага рускага рэвалюцыянера-дэмакрата, у развіцці прагрэсіўнай грамадскай думкі як рускага, так і іншых народаў Расіі, у прапагандзе рэвалюцыйных ідэй. Даследчыкі падкрэсліваюць, што менавіта таму Чарнышэўскі актыўна садзейнічаў выданню першага саратніка. «Удзел Чарнышэўскага ў выданні твораў Дабралюбава, — піша вядомы савецкі даследчык Ф. Прыйма, — быў не простым актам павагі да памяці сябра. Яшчэ ў большай меры правілася тут імкненне садзейнічаць прапагандзе дабралюбаўскай ідэйнай спадчыны, рэвалюцыянізуючае значэнне якой для рускага грамадства было ўсвядомлена Чарнышэўскім значна глыбей, чым кім-небудзь з яго сучаснікаў».

Гэтай жа мэце служыла і выдавецкая дзейнасць нашага земляка, які таксамаразумеў усю сілу рэвалюцыйнага зараду, заключанага ў публіцыстыцы Дабралюбава. Заканамерна, што І. Агрызка падзяліў трагічны лёс Чарнышэўскага. 14 лістапада 1864 года выдаўца твораў М. Дабралюбава арыштавалі. Як аднаго з арганізатараў і кіраўнікаў паўстання 1863 года ў Беларусі, Літве і Польшчы, яго прыгаварылі да пакарання смерцю, якое было заменена дваццаціцю гадамі катаргі. Памёр Агрызка ў Іркуцку ў 1890 годзе.

Вячаслаў ШАЛЬКЕВІЧ.

НА ЗДЫМКАХ: Мікалай ДАБРАЛЮБАЎ; так выглядала адна з кніг са збору твораў М. Дабралюбава, выдадзенага ў друкарні І. Агрызкі ў 1862 годзе.

СУСТРЭЧЫ ЖУРНАЛІСТА НА ВЫСТАЎЦЫ

ГАЛОЎНАЯ ДЗЕЮЧАЯ АСОБА — ЧАЛАВЕК ПРАЦЫ

...Мы сустрэліся на выстаўцы ў сталічным Палацы мастацтва...

— Ніна Васільеўна, дык гэта ж вы... — Ой, як добра атрымалася!

— Цудоўны партрэт, — пачуліся галасы адарэзання. Збянтэжаная ўсеагульнай увагай, жанчына нават пачырванела.

— Неяк нечакана ўсё гэта, — казала пазней Ніна Васільеўна, — мне вельмі прыемна, што тут, на мастацкай выстаўцы, побач з дзеячамі навукі, літаратуры, славутымі гістарычнымі асобамі так многа карцін, дзе герсі — звычайныя працоўныя людзі: будаўнікі, механізатары, настаўнікі, паліяоды. Між іншым убачыла нават і знаёмых. Мастак Харытоненка — здаецца, не памыляюся? — напісаў партрэт вядомага рабочага, фрызёроўшчыка Гарошкі. Гэта цудоўны чалавек, майстар сваёй справы.

Нечакана для сябе я адкрыла ў Ніне Чарныш, ткачысе Мінскага камвольнага камбіната, чалавека, які тонка разбіраецца не толькі ў сваёй прафесійнай справе, але смела выказвае свае меркаванні і ў палітыцы, і ў мастацтве.

— У 1979 годзе даялася павываць у Злучаных Штатах Амерыкі, — расказвала Ніна Чарныш. — Там наша турыстычная група сустрэлася з рабочымі прамысловых прадпрыемстваў, знаёмілася з іх працай, умовамі жыцця. Нам многае спадабалася. Ну хаця б высокі ўзровень механізацыі і аўтаматызацыі вытворчасці... А потым нас запрасілі на адкрыццё выстаўкі. Я ўважліва ўглядалася ў карціны, спрабуючы ўбачыць на іх сённяшні дзень Амерыкі, жыццё людзей. Дарэмна, часцей сустракаліся фантастычныя ці ідылічныя сюжэты. Героямі некалькіх партрэтаў, праўда, былі кіназоркі і кінэграфісты. Усё гэта прыгадалася мне цяпер нездарма. Мастацтва, як мне здаецца, гэта люстра жыцця, яно паказвае яго сапраўдных гаспадароў.

Ніна Чарныш, хаця і сціпла папярэдзіла мяне, што не з'яўляецца знаўцам мастацтва, тым не менш адзначыла, як мне здаецца, вельмі характэрныя дэталі — народнасць і дэмакратызм савецкага мастацтва. Яно сапраўды глыбока народнае на сваёй сутнасці. Га-

лоўная дзеючая асоба ў ім — чалавек працы. І апошняе выстаўка — яркае таму пацярджэнне. Рыхтуючыся да яе, многія нашы мастакі пабызалі ў творчых камандзіроўках у розных абласцях рэспублікі, у вёсках і на прадпрыемствах; лепшыя рабочыя, кіраўнікі вытворчасці сталі героямі іх твораў. Напрыклад, мастак П. Лысенка, аўтар партрэта вядомай беларускай ткачыні Н. Чарныш, даволі доўга пісаў свой твор. Спачатку пабываў у тым цэху, дзе працуе герайна, назіраў за яе работай, а пасля яны яшчэ неаднойчы гутарылі пра жыццё, пра месца чалавека ў ім, пра задумы на будучыню. Словам, мастак унікаў у духоўны свет сваёй сучаснасці.

У Палацы мастацтва ў Мінску дэманструюцца 600 работ 350 аўтараў. Адначасова з адкрыццём гэтага вернісажу, які быў прысвечаны XXX з'езду Камуністычнай партыі Беларусі і называўся «Мы будзем камуністамі», яго філіялы адкрыліся ў рэспубліканскім Доме работнікаў мастацтваў, у сталічным кінатэатры «Кастрычнік», ва ўсіх абласных цэнтрах Беларусі, у раённых Домах і Палацах культуры. Такім чынам, больш за тысячу работ выстаўлены для агляду і ўсеагульнага абмеркавання толькі ў рэспубліцы. Гэта акрамя таго, што ў Маскве на ўсесаюзнай выстаўцы, якая таксама хутка адкрыецца, будуць дэманстравацца не менш ста твораў мастакоў з Беларусі.

Але вернемся зноў у Палац мастацтва, пагутарым з наведвальнікамі выстаўкі, яе арганізатарамі і ўдзельнікамі.

Віктар ЛАШКЕВІЧ, студэнт інстытута народнай гаспадаркі.

— Можна лічыць, што я не выпадкова трапіў на выстаўку: мая жонка захапляецца мастацтвам. Тут, на мой погляд, многа цікавага. Узяць хаця б партрэты маіх ровеснікаў, маладых людзей. Яны паўстаюць перад гледачамі асобамі з багатым унутраным светам, са сваімі праблемамі і адносінамі да бацькоўскай зямлі, да агульначалавечых каштоўнасцей. Тут ёсць над чым падумаць.

Віктар БАРАБАНЦАЎ, мастак-манументаліст.

— Я падрыхтаваў да выстаўкі жывапісную работу. Яна называецца «У новым мікрараёне». Герайна твора — малады будаўнік. Гэта збіральны вобраз, хаця пратагіпамі маглі быць дзесяткі, сотні маладых людзей, чыімі рукамі ўзводзяцца новыя дамы, школы, кінатэатры, бальніцы. Словам, гэта не проста партрэт сімпатычнай дзяўчыны. Праз яе вобраз мне хацелася паказаць наш час, перадаць яго стваральны жыццёсцярджалны дух.

Інга ДЗЕРТХОЛЬЦ, турыстка з ФРГ.

— Прыемна ўражана ўбачаным. Партрэтамі, пейзажамі, нацюрмортамі, творамі дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва. Нават не зрабіўшы падарожжа па ўсёй Беларусі, магу ўявіць яе народ, яго характар, прыгажосць і адметнасць гэтага краю. Мне здаецца, што сімвалічная і паэтычная назва гэтай вялікай выстаўкі наогул няблага адпавядае яе сутнасці. Тут адлюстраваны народ, моцны духам, які прайшоў праз вялікія выпрабаванні, са сваімі перакананнямі, традыцыямі, звычаямі; ён пабудоваў грамадства, дзе ёсць сапраўдная сацыяльная роўнасць, дзе крытэрыем аўтарытэта чалавека з'яўляецца яго праца, яго асабістыя якасці і здольнасці.

Уладзімір ГАРДЗЕЕНКА, першы сакратар праўлення Саюза мастакоў БССР.

— Наша выстаўка ў пэўнай ступені этапная, гэта спрэваздача дзеячаў беларускага мастацтва за прайшоўшую пяцігодку. На ёй прадставілі свае творы і славутыя майстры, і пачынаючыя аўтары. Чым жа характэрна наша беларускае мастацтва першай паловы 1980-х гадоў? Бадай, сваім высокім узроўнем прафесіяналізму, цеснай сувяззю з жыццём. Тут варта прыгадаць шматлікія скульптурныя творы, якія ўпісаліся ў архітэктурны ансамблі нашых гарадоў і пасёлкаў, творы дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, што ўпрыгожылі інтэр'еры грамадскіх будынкаў, цесна ўвайшлі ў наш быт.

80-я гады ўнеслі ў наша мастацтва многа новага. Гэта амаль адкрытая публіцыстычнасць, суднасеннасць з праблемамі, якімі жыве зараз ўсё чалавецтва.

Адна з вядучых тэндэнцый у беларускім мастацтве — пра гэта сведчыць і выстаўка — прыход маладых, свежых сіл. А кожнае новае пакаленне, як вядома, прыносіць у мастацтва нешта сваё. І ў гэтым залог яго развіцця, руху наперад.

Завяршаючы гэтыя нататкі, я чамусьці прыгадала дзень адкрыцця выстаўкі, маленькі эпізод, які адбыўся ў зале і, напэўна, запомніўся многім. Да пейзажа Івана Рэя, на якім адлюстравана ўрачыстае цвіценне яблынь у ружовым святанку, падышлі двое. Юная дзяўчына і сівы, пакалечаны, з цяжкаю хадой стары чалавек. Дзяўчына адпусціла яго руку і пачала ціха расказваць сваю спадарожніку, што яна бачыць на гэтай карціне. І тут я заўважыла, што стары плача.

Ён быў зусім сляпы. 45 гадоў ужо сляпы! Згубіў зрок у першым паветраным баі з фашыстамі. Але не згубіў веры ў прыгажосць і неперажоўнасць жыцця, у вялікую сілу мастацтва.

Тацяна АНТОНАВА.

НАШ КАЛЯНДАР

МУЗЫКА ЗАСТАЕЦА З ЛЮДЗЬМІ

ДА 100-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ АЛЯКСЕЯ ТУРАНКОВА

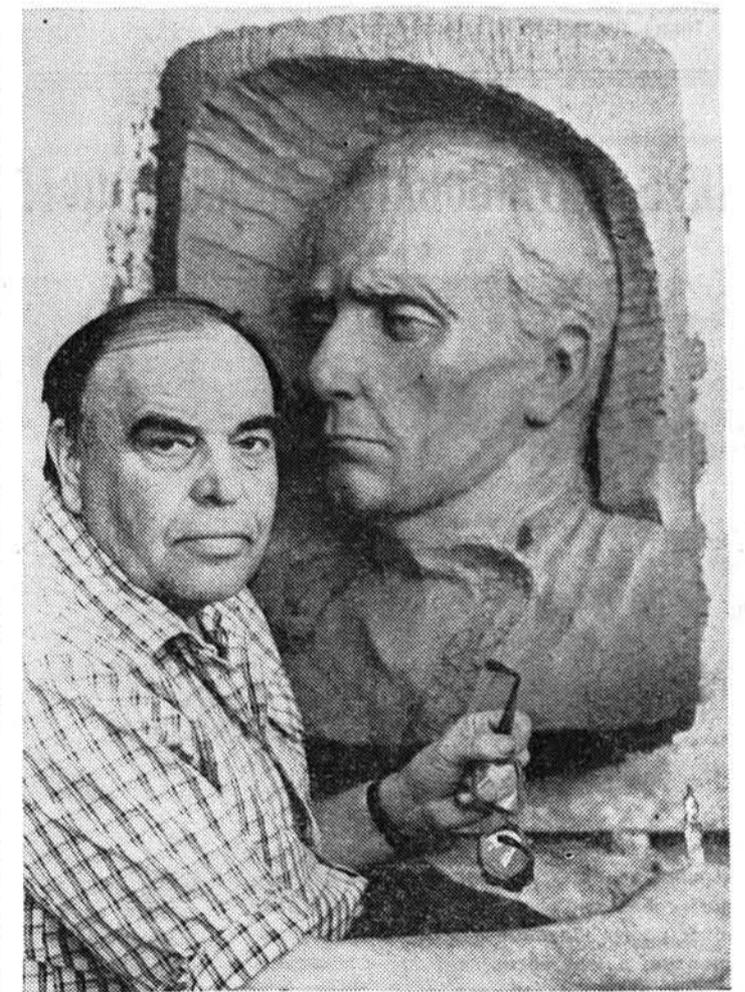
Нялёгкі жыццёвы шлях прайшоў А. Туранкоў. Нарадзіўся ён у Пецяжургу, у сям'і дворніка — выхадца з сялян і быў самым малодшым з дзесяці дзяцей. Маці пасля смерці бацькі вымушана была аддаць сына ў прытулак. Напэўна, ён так і не даведаўся б пра свае музыкальныя здольнасці, калі б яго ў 1895 годзе не адправілі ў школу салдацкіх дзяцей. У ёй разам з граматый вучылі іграць і на якім-небудзь музычным інструменце. Звольнаму хлопчыку прапанавалі вучыцца на скрыпцы, а неўзабаве школьнае начальства абавязала свайго выхаванца наведваць і трохгадоваыя харавыя курсы.

У 1911 годзе А. Туранкоў здолеў вытрымаць экзамены ў Пецяжурскую кансерваторыю. Але плаціць за вучобу не было сродкаў, і малады чалавек мусіў пакінуць кансерваторыю. Праз год ён паступіў на работу ў Паўлаўскі сімфанічны аркестр, канцэртамі якога кіравалі рускія

і зарубежныя дырыжоры, у тым ліку вядомы рускі кампазітар, дырэктар Пецяжурскай кансерваторыі А. Глазуноў. Ён заўважыў у аркестры здольнага маладога музыканта і пазнаёміўся з яго кампазітарскімі спробамі. А. Глазуноў і дапамог Туранкову другі раз паступіць у кансерваторыю, але цяпер ужо з правам бясплатнага навучання. Займаўся А. Туранкоў надзвычай паспяхова, але закончыць кансерваторыю яму зноў не давялося: пачалася імперыялістычная вайна, і юнак у 1914 годзе быў прызваны ў армію. Чатыры гады правёў радавы Туранкоў на фронце і ў 1918 годзе апынуўся ў Беларусі. Тут ён дэмабілізаваўся і застаўся ў Гомелі, дзе прымаў самы актыўны ўдзел у арганізацыі музычнай школы, працаваў у гарадскім сімфанічным аркестры, пісаў рэвалюцыйныя песні, творы для сімфанічнага аркестра, музыку для тэатра і рабіў апрацоўкі беларускіх песень і танцаў. У 1934 годзе А. Туранкоў пераязджае ў Мінск.

Тут ён напісаў свой першы буйны твор — оперу «Кветка шчасця». У ёй былі шырока паказаны народны побыт, абрадавыя гульні, карціны прыроды. Опера з поспехам ставілася ў час дэкады беларускай літаратуры і мастацтва ў Маскве і выклікала шматлікія станоўчыя водгукі цэнтральнай прэсы. Пазней былі напісаны оперы «Пагранічнікі» і «Яснае святанне», вакальна-сімфанічныя, сімфанічныя і камерныя творы, хоры і музыка да спектакляў. Музыка А. Туранкова заўсёды знаходзіцца дарогу да сэрцаў слухачоў.

Д. ЖУРАЎЛЕЎ.

Аляксандр Ліпень — самадзейны гродзенскі мастак. Герой яго твораў — славутыя землі, тыя, хто жыў ці чья дзейнасць была звязана з Гродзеншчынай: К. Каліноўскі, В. Урублеўскі, Ф. Багушэвіч, Э. Пашкевіч... Зараз мастак завяршыў работу над скульптурным партрэтам Міхася Васілька, які ўвойдзе ў мемарыял, што будзе адкрыты на радзіме паэта. НА ЗДЫМКУ: А. ЛІПЕНЬ з новай работай. Фота Я. КАЗЮЛІ.

У ПЕРАКЛАДЗЕ НА РУСКІЮ МОВУ

З кожным годам папаўняюцца новымі творамі беларускіх пісьменнікаў і паэтаў кніжныя паліцы кнігалюбаў і бібліятэк Савецкага Саюза. Нямаю навінак беларускай літаратуры ў перакладзе на рускую мову атрымаюць яны і ў 1986 годзе. У выдавецтве «Советский писатель» рыхтуюцца да выпуску зборнік апавяданняў, мініяцюр, эсэ добра вядомага рускаму чытачу народнага пісьменніка Беларусі Я. Брыля, дакументальная аповесць аб людзях сучаснай беларускай вёскі «Час гаспадароў» М. Герчыка, раман Л. Дайнекі «Футбол на замянёваным полі», прысвечаны складаным маральным праблемам. У зборнік старэйшага беларускага пісьменніка П. Кавалёва «Пакінь нас, трывога» ўвойдуць тры аповесці і серыя апавяданняў аб барацьбе атрадаў народнай міліцыі за ўмацаванне Савецкай улады ў першыя паслякастрычніцкія гады. Раман «Сум белых начэй» і чатыры аповесці зборніка

І. Навуменкі расказваюць аб падзеях Вялікай Айчыннай вайны на Карэльскім перашыйку, аб пасляваенным жыцці былых воінаў.

100-годдзе з дня нараджэння З. Бядулі выдавецтва «Художественная литература» адзначае выпускам зборніка «Сярэбраная табакерка», у які, акрамя аднайменнай казкі, увойдзе аповесць «У дрымучых лясах». У аднатомнік А. Адамовіча ўключаны два ўжо заслужыўшы шырокае прызнанне чытачоў творы — «Хатынская аповесць» і «Карнікі». Падзеям жыцця сучаснай вёскі, яе героям прысвечаны аповесці і апавяданні А. Кудраўца, аб'яднаныя ў зборніку «Ад вясны да вясны».

Выдавецтва дзіцячай літаратуры парадзе маленькіх чытачоў прыгожымі, ярка ілюстраванымі вершаваным зборнікам В. Лукшы «Чорныя буслы», беларускімі народнымі казкамі.

ГОРАД НА ВІХРЫ

Калі я ўбачыў зялёную вокладку гэтай кніжкі на паліцах кнігарні, узяў у рукі, таронка пагартаў старонкі, якія яшчэ захоўвалі пах друкарскай фарбы, нешта адразу скалапулася ў душы, і пабеглі, пабеглі думкі-ўспаміны, здаецца, зусім нядаўняга дзяцінства і юнацтва... Каляровыя фотаздымкі знаёмых людзей, слаўная замкавая гара, былы кармяліцкі касцёл, гандлёвыя рады, будынак роднай школы і, нарэшце, вуліцы, па якіх хадзіў узімку і ўвесну. Думаю, што пачуццё радасці і гонару меў пры сустрэчы з гэтай кніжкай кожны меціславец — той, хто жыве ў самім горадзе, і той, каго пучывыны лёсы завялі на доўга, можа і на ўсё жыццё ў Маргелёў і Мінск, Маскву і Ленінград, у Казахстан і Сярэдняю Азію, на БАМ і Далёкі Усход. Аўтар кнігі «Меціслаў, эса пра гісторыю і людзей адной зямлі» — слаўны беларускі пісьменнік Уладзімір Караткевіч. Над ёй ён працаваў у апошнія месяцы свайго жыцця...

Пачынаецца кніга з расказа пра сённяшні дзень Меціслаўшчыны, пра яе працоўныя поспехі і дасягненні, добра пададзеныя ў прадмове першым сакратаром Меціслаўскага райкома КПБ П. Катушкіным. Дарэчы, менавіта ён быў ініцыятарам стварэння такой кнігі, звярнуўшыся да Караткевіча з адпаведнай просьбай. Пісьменнік у той час быў вельмі заняты, але, пачуўшы пра Меціслаў, усё адклаў і адразу рушыў у дарогу, ледзь не загінуў у студзеньскую завею 1982 года, не даехаўшы 22 кіламетры да горада.

Першая сустрэча з Меціславам, з яго шматлікімі помнікамі, з яго працавітымі людзьмі натхняла на далейшы гісторыка-архіўны пошук. На белы аркуш паперы кладуцца імёны і геаграфічныя назвы, падзеі і гістарычныя даты... І вось перад намі праходзяць вобразы першага меціслаўскага князя Меціслава Раманавіча, які мужна загінуў на рацэ Калцы ў 1223 годзе, і ўдзельнага князя Сямёна Лугвена, што на чале з Меціслаўскай, Смаленскай, Полацкай і Віцебскай харугвамі апынуўся ў самым пекле Грунвальдскай сечы і выстаў супраць закутых у жалеза крыжакі-тэўтонаў; слаўнага першадрукара Пятра Меціслаўца — паплечніка Івана Фёдарова і знакамітага

кафляра Сцяпана Палубеса, якому не было роўных у кафлярскім майстэрстве; этнографа і фалькларыста Івана Насовіча, стваральніка першага беларускага слоўніка, і сусветна вядомых вучоных XIX стагоддзя — братоў Сцяпана і Міхала Кутаргаў і братоў Меціслава і Андрэяна Прахавых, нарадавоўкі

Анісі Балодзінай і братоў Гарэцкіх — класіка беларускай літаратуры Максіма Гарэцкага і вядомага геолога акадэміка АН БССР Гаўрылы Гарэцкага; герояў Савецкага Саюза сяржанта Яўгена Качанава і камандзіра дывізіі Івана Паўловіча.

Меціслаў здаўна быў цэнтрам культуры. Пра гэта сведчаць і берасцяная грамата XIII стагоддзя (дарэчы, другая такая знаходка на Беларусі) і адно з першых беларускіх праваслаўных брацтваў, што ўзнікла ў горадзе ў XVI стагоддзі, першая меціслаўская газета «Белорусский комиссионер» (выходзіла ў 1889—1902 гадах).

Можна толькі здзіўляцца, што горад прайшоў праз польмя шматлікіх войнаў і не знік наогул з твару зямлі. Аблогі і штурмы XIV—XVI стагоддзяў, Руска-польская і Паўночная войны, Айчынная вайна 1812 года і, нарэшце, Вялікая Айчынная вайна, калі горад быў ушчэнт разбураны фашысцкімі акупантамі.

Але меціслаўцы выстаілі. І за-

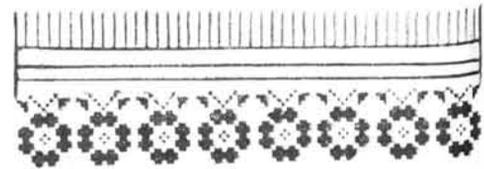
раз горад налічвае ўжо 850 гадоў. Квітнеюць палаткі Меціслаўшчыны, будуюцца новыя дамы і школы, бальніцы і бібліятэкі, наступова аднаўляюцца помнікі гісторыі і культуры. Усе гэтыя добрыя змены і згадвае Уладзімір Караткевіч.

Цікавыя звесткі пра гарадскія і замкавыя ўмацаванні XIV—XVIII стагоддзяў сабраў дацэнт Гродзенскага ўніверсітэта кандыдат гістарычных навук Міхась Ткачоў, плённа працягвае працу, распачатую Іванам Насовічам, Георгій Юрчанка, які выдаў некалькі кніжак слоўніка меціслаўскіх гаворак (жыве ў Мінску). Кожны год прыязджае з Масквы мастак Аркадзь Дабрылін, каб маляваць родныя краявіды і з дзяцінства знаёмых людзей. Некалькі вершаў прысвяціў Меціславу народны паэт БССР Аркадзь Куляшоў, які вучыўся ў Меціслаўскім педтэхнікуме і быў зачараваны гісторыяй горада і яго наваколлем. Хочацца з удзячнасцю назваць прозвішчы меціслаўцаў, якія рупліва працуюць на карысць роднага горада. Гэта браты Маліноўскія з вёскі Бель Мох. Старэйшы з іх — Юрый жыве ў Мінску, ён мастак-рэстаўратар і ўжо каторы год аднаўляе знакамітыя фрэскі ў былым кармяліцкім касцёле. Другі — Мікола (зараз кіяўлянін) — пад кіраўніцтвам вядомага скульптара Анатоля Анікейчыка ў якасці дыпломнага праекта стварыў скульптуру Пятра Меціслаўца, якая ў хуткім часе будзе ўстаноўлена ў цэнтры Меціслава. Даўно лічыць сябе меціслаўцам і вядомы савецкі археолаг, доктар гістарычных навук, масквіч Леанід Аляксееў, які вывучае меціслаўскае замчышча з 1959 года. Вынікі яго даследаванняў надрукаваны ў многіх артыкулах і кнігах.

Значны ўклад у вывучэнне гісторыі горада ўносіць заслужаны настаўнік БССР Пётр Урублеўскі, які з'яўляецца ініцыятарам стварэння і нязменным дырэктарам школьнага краязнаўчага музея — асновы будучага гарадскога музея, што павінен размясціцца ў былой царкве Аляксандра Неўскага пасля яе рэстаўрацыі.

Былі, ёсць і будуць свае летапісы ў старажытнага і вечна маладога горада на Віхры!

Алег ТРУСАЎ,
кандыдат гістарычных навук.

БЕЛАРУСКАЯ КУХНЯ

КАРП ФАРШЫРАВАНЫ

Рыбу пачысціць, прамыць, адрэзаць галаву, выпатрашыць, не разразаючы брушка, і зноў прамыць. Нарэзаць на кавалкі, выразаць з іх мякаць, не пашкодзіўшы скуру і пакідаючы хрыбтовую косць.

Мякаць прапусціць праз мясарубку, дадаць намочаны ў малацэ хлеб, сырое яйка, нашынкаваную рэпчатую цыбулю, і ўсё гэта другі раз прапусціць праз мясарубку. У гэтую масу дадаць масла, цукар, перац, соль і перамяшаць. Атрыманым фаршам запоўніць падрыхтаваныя кавалкі рыбы. На дно каструлі пакласці сырыя нарэзаныя морква, цыбулю, часнок і крыху шалупіння ад цыбулі, на іх — кавалкі рыбы, напоўненыя фаршам, а зверху слой гародніны. Усё гэта заліць гарачай вадой і варыць на слабым агні да гатоўнасці. Падаць у соусе, атрыманым пры варцы рыбы.

На чатыры порцы бярэцца 800 грамаў карпа, 20 грамаў пшанічнага хлеба, 4 сталовыя лыжкі малака, 2—3 цыбуліны, 1 сталовая лыжка сметанковага масла, 1 яйка, 0,5 чайнай лыжкі цукру, 2 морквы, 2—3 зубкі часнаку, перац, соль.

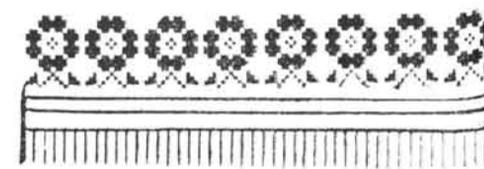
КРУПНІК

Гэта страва, якая ўтрымлівае 40 працэнтаў булёну ці вады. Звычайна крупнік гатуюць з проса, але можна скарыстаць і іншыя крупы (напрыклад, ячную).

Проса перабраць, старанна прамыць у цёплай вадзе, затым усыпаць у каструлю з падсоленай вадой, якая кіпіць. Перыядычна памешваючы, проса давесці амаль да гатоўнасці, пакласці нарэзаную кубікамі бульбу. Свіное сала нарэзаць дробнымі кубікамі і абсмажыць з рубленай рэпчатой цыбуляй. За 10 мінут да гатоўнасці крупніка пакласці сала з цыбуляй, лаўровы ліст, перац, пятрушку.

Гатовы крупнік пасыпаць дробна нарэзанай зелянінай.

4 бульбіны, 1 шклянка проса, 80 грамаў сала, 3 цыбуліны, 1 карань пятрушкі, лаўровы ліст, зеляніна, соль.

КРОПЛІ АДЫШОЎШАГА ЛЕТА

Ціха ў лесе. І раптам мне на шапку ўпаў белы камяк. Здаецца, і не зачэпіў кусты палкай. Заўважаю: снег сыплецца з высокай рабіны. А на самай верхавіне патрашаць гронкі ягад птушкі з ружовымі сурвэткамі на грудзях. Дык гэта ж снегіры задумалі ў снежкі пагуляць.

Пад рабінай ягады на снезе. Паднімаю некалькі. Яны ў тонкай ледзяной абалонцы — сапраўднае вітаміннае дражэ, выраб лясной аптэкі.

Каб не спудзіць гаспадароў ляснога стала, асцярожна ад'язджаю ад рабіны. А з яе працягваюць зрывацца разам са снежнай парошай сонечныя кроплі даўно адышоўшага лета.

А. ЛІХАЧ.

КЛУБ СЛУЖБОВАГА САБАКАВОДСТВА

Якія каманды можа выконваць сабака! Нават спецыяліст не адразу пералічыць. Наш чатырохногі сябар спраўна нясе службу на граніцы, бяспрашна кідаецца ў агонь, вырастоўваючы людзей. А яшчэ ёсць сабакі — павадыры сляпых, паштальёны. Нездарма ў некаторых краінах — Швейцарыі, Аўстрыі, Англіі і іншых — сабакам нават устаноўлены помнікі. Аб вернай дружбе сабакі з чалавекам і службе яму расказваюць кнігі і фільмы.

Каб сабака бездакорна выконваў усе каманды гаспадара, патрэбна прайсці спецыяльны курс падрыхтоўкі ў вопытных спецыялістаў. У гэтым

сэнсе тыя мінчане, хто мае або хоча мець сабаку, лічаць, што ім пашанцавала. У горадзе існуе клуб службовага сабакаводства, дзе можна набыць шчаня. І галоўнае, сабака прыходзіць тут поўны курс дрэсіроўкі. А гэта, лічаць работнікі клуба, проста неабходна. Інакш сабака стане абужай для свайго гаспадара і, што вельмі важна, небяспечным для іншых людзей.

НА ЗДЫМКАХ: майстар спорту па службоваму сабакаводству Людміла АДАМОВІЧ са сваім сябрам; усе ўзнагароды — заслужаныя!

Фота Ю. ЗАХАРАВА.

РЕДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

МІНСК-ГСП, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.
ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.
Зак. 243